

Met de Rotterdammer naar een klimaatbestendige stad

Adviesrapport met maatregelen voor
participatie in het Rotterdams Deltaplan
Water

14 JUNI

Gemeente Rotterdam

Gemeente Rotterdam

Colofon

Met de Rotterdammer naar een klimaatbestendige stad

Adviesrapport met maatregelen voor participatie in het Rotterdams
Deltaplan Water

Auteur: [REDACTED]
Studentnummer: [REDACTED]
Versie 1
Datum: 14 juni 2018
Organisatie: Gemeente Rotterdam
Opleiding: Watermanagement
Instelling: Hogeschool Rotterdam
Faculteit: Instituut voor de gebouwde omgeving
Begeleider: [REDACTED], Gemeente Rotterdam
Begeleider: [REDACTED], Hogeschool Rotterdam

Voorwoord

Beste lezer,

Voor u ligt mijn scriptie over participatie gericht op klimaatadaptatie. De scriptie dient als advies voor het Rotterdams Deltaplan Water. De afgelopen maanden heb ik met veel plezier gewerkt aan dit onderzoek bij Gemeente Rotterdam. Deze scriptie is geschreven in het kader van mijn afstuderen bij de studie Watermanagement. Indien de scriptie met een voldoende is voltooid, mag ik met trots zeggen dat ik binnen vier jaar mijn studie heb afgerond. Met deze scriptie wil ik een bijdrage leveren aan het Rotterdams Deltaplan Water. De scriptie is voor iedereen die meer wil leren over participatie met inwoners en het Rotterdams Deltaplan Water.

Grote dank gaat uit naar mijn stagebegeleider bij Gemeente Rotterdam, [REDACTED]. Hetzelfde geldt voor mijn stagebegeleider bij Hogeschool Rotterdam, [REDACTED]. Beiden hebben mij voorzien van input en stonden altijd klaar voor al mijn vragen. Tevens wil ik de medewerkers van Gemeente Rotterdam bij de [REDACTED] bedanken voor de gezelligheid op de werkvloer. Niet te vergeten zijn mijn medestudenten, [REDACTED] die altijd bereid waren om te sparren over verschillende zaken. Tot slot gaat mijn dank uit naar iedereen die bereid was mij meer te vertellen over het onderwerp.

Ik wens u veel leesplezier!

Rotterdam
14 juni 2018

[REDACTED]

Samenvatting

Gemeente Rotterdam is bezig met het opstellen van het Rotterdams Deltaplan Water. Het Deltaplan is bedoeld om ervoor te zorgen dat de stad klimaatadaptief wordt ingericht en doet dit door middel van klimaatadaptatieprojecten. Dit is nodig omdat Rotterdam te maken heeft en krijgt met veranderingen in het klimaat. Dit kan leiden tot hittestress, verdroging, intensieve neerslag en zeespiegelstijging. Versterking hiervan treedt op in het verstedelijkte gebied. Het Deltaplan zet voor het behalen van het doel in op bevordering van de samenwerking van private partijen in Rotterdam met de gemeente bij klimaatadaptatieprojecten. Een van de private partijen wordt gevormd door de inwoners van Rotterdam, ook wel Rotterdammers. De gemeente weet op dit moment nog niet welke maatregelen genomen worden om inwoners beter te betrekken bij klimaatadaptatieprojecten van het Deltaplan. Dit kennishiaat van de gemeente vormt de basis voor het onderzoek waarbij de volgende onderzoeksvraag centraal staat:

“Met welke maatregelen kan Gemeente Rotterdam de participatie van de Rotterdammer bij klimaatadaptatieprojecten in het kader van het Deltaplan vergroten?”

De hoofdvraag is beantwoord door voorschrijvend onderzoek te doen. Om tot een advies te komen met maatregelen die de gemeente kan treffen om participatie van de Rotterdammer op te nemen in het Deltaplan. Allereerst is onderzocht wat de huidige aanpak van projecten is bij de gemeente. Vervolgens zijn de maatregelen voor participatie met inwoners die de gemeente neemt bij projecten en de manier waarop betrokken ambtenaren bij het Deltaplan deze participatiemaatregelen zien onderzocht. Daarnaast heeft er onderzoek plaatsgevonden naar maatregelen die zijn getroffen voor het betrekken van inwoners bij klimaatadaptatieprojecten met in Rotterdam vergelijkbare steden. Dit is gedaan door vijf referentieprojecten te onderzoeken.

Uit de analyse van de Rotterdamse aanpak blijkt dat er met een standaard aanpak voor projecten wordt gewerkt. In deze projectaanpak worden de volgende vijf projectfasen beschreven: initiatie, voorbereiding, besluit, uitvoering en beheer. De maatregelen voor participatie bij projecten wordt in de huidige projectaanpak binnen kaders opgesteld. Over het algemeen is te stellen dat deze maatregelen niet succesvol zijn doordat er strakke kaders worden gehanteerd.

Het onderzoek naar referentieprojecten heeft geleid tot achtentwintig maatregelen om inwoners actief te betrekken bij klimaatadaptatieprojecten. Door het bundelen en analyseren van de maatregelen zijn er drie thema's geformuleerd:

Het eerste thema samenwerken betekent dat gezamenlijk en op basis van gelijkwaardigheid naar oplossingen voor klimaatadaptatieve inpassingen zijn gezocht. Hierbij is er door de gemeente geluisterd naar de wensen en ideeën van de inwoners. Daarnaast is naar voren gekomen dat een gedeelde perceptie van de gemeente en de inwoners op de leegomgeving het participatieproces ten goede komt.

Het tweede thema motiveren is van belang geweest om inwoners te betrekken bij projecten. Dit is gedaan door inwoners fysiek in de praktijk kennis te laten maken met wat er stond te gebeuren.

Tevens heeft in de projecten maatschappelijke betrokkenheid voor verbondenheid en motivatie van de inwoners gezorgd. Daarnaast is nudging, ofwel iemand een duwtje in de rug geven, gebruikt door bijvoorbeeld een financiële stimulans te bieden.

Het derde thema communicatie heeft voor duidelijkheid gezorgd bij de projecten. Zo hebben de gemeente zich transparant opgesteld, waarbij deze open waren in de voortgang van het project. Tevens zijn er in samenwerking met de inwoners randvoorwaarden gesteld voor de projecten. Ook is het gebruik van duidelijke taal, zonder vaktermen, bij de referentieprojecten gebruikt.

Door een analyse is bepaald in hoeverre de maatregelen van Gemeente Rotterdam en de referentieprojecten succesvol zijn voor participatie met inwoners. Op basis van deze uitkomsten is een advies geformuleerd voor participatie in het Deltaplan. De aanbevelingen zijn dat participatie maatwerk is, de inwoner als expert kan worden ingezet, er continuïteit en eerlijkheid nodig is en dat er intern veranderingen in denk- en werkwijze nodig zijn bij Gemeente Rotterdam.

Participatie is maatwerk betekent dat ieder project een bijbehorend participatieproces een unieke aanpak verdient. Dit is nodig omdat het perspectief op de leefwereld van de inwoners van Rotterdam en de gemeente verschillend kan zijn. Hierdoor begrijpen de inwoners en de gemeente elkaar niet altijd goed. Om dit te bereiken zal participatie de kaders waarin deze zich momenteel bij de gemeente bevindt moeten verlaten.

De Rotterdammer als expert betekent dat inwoners onderdeel worden van het project. Zo kunnen ze actief hun meningen en ideeën over het project delen. Hierbij is het van belang dat deze ook worden gehoord en verwerkt.

Continuïteit en eerlijkheid in het participatieproces zijn van belang om de inwoners blijvend te betrekken. Om inwoners te betrekken kunnen er wijknetwerkers worden ingezet. De wijknetwerker is eerlijk en transparant tegen de inwoners over het verloop van het project.

Om dit te bereiken zijn veranderingen binnen de gemeentelijke organisatie nodig. Dit vraagt om een andere denk- en werkwijze van de meeste ambtenaren. Tevens wordt het aanbevolen om veranderingen in de werkwijze bij projecten door te voeren, zodat participatie hier een onderdeel van uitmaakt.

De aanbevelingen dat, participatie maatwerk is, de Rotterdammer als expert kan worden ingezet, er continuïteit en eerlijkheid nodig is en dat er intern veranderingen nodig zijn, hebben invloed op de werkwijze per fase. Tevens wordt geadviseerd om een nieuwe fase toe te voegen, de 0-fase. In deze fase wordt beslist of burgerparticipatie onderdeel wordt van het project. Als het antwoord ja is kan er vanaf de initiatiefase meteen met de Rotterdammers aan de slag worden gegaan om samen de stad klimaatbestendig in te richten.

Begrippenlijst

Begrip	Definitie
<i>Burgerparticipatie</i>	Burgerparticipatie is een participatievorm waarbij de overheid het participatie traject initieert.
<i>Data</i>	De term data verwijst naar relevante teksten en beeldmateriaal over het onderwerp.
<i>Factor</i>	Het woord factor refereert naar invloeden, producten of processen die zijn uitgevoerd bij een project.
<i>Klimaatadaptieve maatregelen</i>	Met klimaatadaptieve maatregelen wordt bedoeld dat er maatregelen plaatsvinden die de impact van de klimaatverandering verminderen.
<i>Klimaatbestendig</i>	Het klimaatbestendig inrichten van de stad betekent dat de stad bestand is tegen de invloeden van klimaatverandering. Dit kan door het nemen van klimaatadaptieve maatregelen.
<i>Overheidsparticipatie</i>	Overheidsparticipatie is een participatievorm waarbij de burger het participatie traject initieert.
<i>Rotterdams Deltaplan Water</i>	Het Rotterdams Deltaplan Water, ook wel Deltaplan genoemd, is een plan van de gemeente om de stad klimaatadaptief in te richten.
<i>Rotterdammers</i>	Rotterdammers refereert naar de inwoners van Rotterdam.
<i>Toolbox</i>	Een toolbox is een product waarin verschillende (klimaatadaptieve) inpassingen beschreven staan.

Inhoudsopgave

Voorwoord	iii
Samenvatting.....	iv
Begrippenlijst.....	vi
H1 Aanleiding	9
1.1 Deltastad Rotterdam	9
1.2 Klimaatadaptatie	11
1.3 Rotterdams Deltaplan Water	12
1.4 Participatiestromen en factoren van invloed op participatie	13
1.4.1 Participatiestromen.....	13
1.4.2 Factoren van invloed op participatie	14
1.5 Onderzoek om participatie bij klimaatadaptatieprojecten te vergroten.....	15
1.5.1 Probleemstelling	15
1.5.2 Doel van het onderzoek	16
1.5.3 Onderzoeksvragen	16
1.5.4 Afbakening	16
1.6 Leeswijzer	16
H2 Onderzoeksmethode	17
2.1 Deelvraag 1: Huidige projectaanpak Gemeente Rotterdam.....	17
2.2 Deelvraag 2: Participatie met inwoners in de Rotterdamse aanpak.....	17
2.3 Deelvraag 3: Participatie met inwoners bij referentieprojecten	18
H3 Resultaten van het onderzoek	20
3.1 Huidige projectaanpak Gemeente Rotterdam	20
3.1.1 Projectfasering in de RSPW	20
3.1.2 Managementvormen	21
3.2 Participatie met inwoners in de Rotterdamse aanpak.....	22
3.2.1 Toolkit participatie bij fysieke projecten.....	22
3.2.2 Participatie volgens de werknemers van Gemeente Rotterdam	23
3.2.3 Participatie ten opzichte van de factoren van invloed op participatie	24
3.3 Participatie met inwoners bij referentieprojecten	26
3.3.1 Maatregelen voor het betrekken van inwoners	26
3.3.2 Participatie thema's volgend uit succesfactoren	33
3.3.3 Participatie ten opzichte van de factoren van invloed op participatie	35
H4 Conclusie	37

H5 Advies participatie Deltaplan	40
5.1 Algemene aanbevelingen	40
5.1.1 Participatie is maatwerk.....	40
5.1.2 De Rotterdammer als expert.....	40
5.1.3 Continuïteit en eerlijkheid.....	41
5.1.4 Interne veranderingen in denk- en werkwijze	41
5.2 Aanbevelingen per projectfase	41
H6 Discussie.....	44
Bibliografie	46
Bijlage	49
Bijlage 1 Format uitwerking referentieprojecten.....	50
Bijlage 2 Resultaten Workshop	52
Bijlage 3 Notities Interview [REDACTED]	54
Bijlage 4 Notities Interview [REDACTED]	55
Bijlage 5 Mailcontact [REDACTED]	56

H1 Aanleiding

In dit hoofdstuk wordt achtergrondinformatie voor het onderzoek beschreven. Te beginnen bij de Deltastad Rotterdam en de veranderingen in het klimaat met bijbehorende effecten. Vervolgens is beschreven wat klimaatadaptatie inhoudt. Daarna wordt het Rotterdams Deltaplan Water beschreven. Gevolgd door de verschillende participatiestromen en factoren van invloed op participatie. Daarna worden de probleemstelling, het onderzoeksdoel, de onderzoeksvragen en de afbakening beschreven. Tot slot wordt geëindigd met de leeswijzer van het onderzoek.

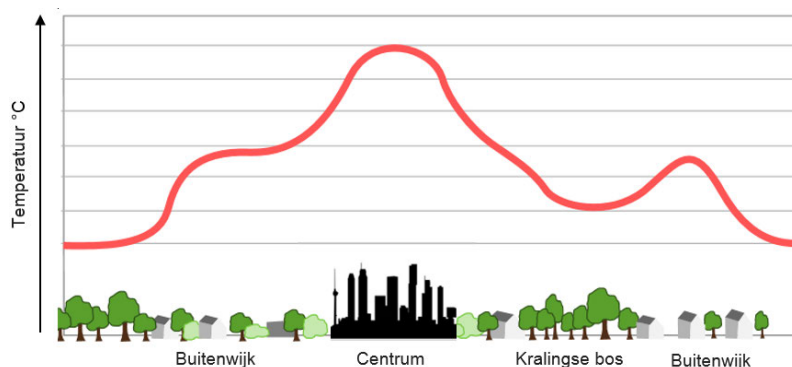
1.1 Deltastad Rotterdam

Rotterdam is een Deltastad gelegen aan de Maas met meer dan 630 duizend inwoners. De stad bestaat uit 14 gebieden en in totaal 71 wijken (Gemeente Rotterdam, 2018). Elk gebied en zelfs elke wijk wordt gekenmerkt door diversiteit. Rotterdam is een Deltastad omdat het water van vier kanten komt, de zee, de rivier, de atmosfeer en de bodem. Dit maakt de stad kwetsbaar voor de gevolgen van klimaatverandering. Rotterdam heeft en kan op verschillende fronten te maken krijgen met de effecten van klimaatverandering. Zoals langere periodes van hitte, droogte, intensievere neerslag en (piek)afvoeren in combinatie met zeespiegelstijging (Ligtvoet, 2011). De effecten worden versterkt door het grote stedelijke gebied met veel bebouwing en verharding en weinig groen en oppervlaktewater (Minnen, 2009). De effecten van klimaatverandering kunnen tot problemen leiden. In figuur 1 zijn de effecten van klimaatverandering gekoppeld aan mogelijke problemen. De thema's hitte en intensieve neerslag worden na het figuur dieper uitgewerkt, omdat inwoners binnen deze thema's zelf klimaatadaptieve maatregelen kunnen treffen.

Figuur 1 Problematiek klimaatverandering Rotterdam

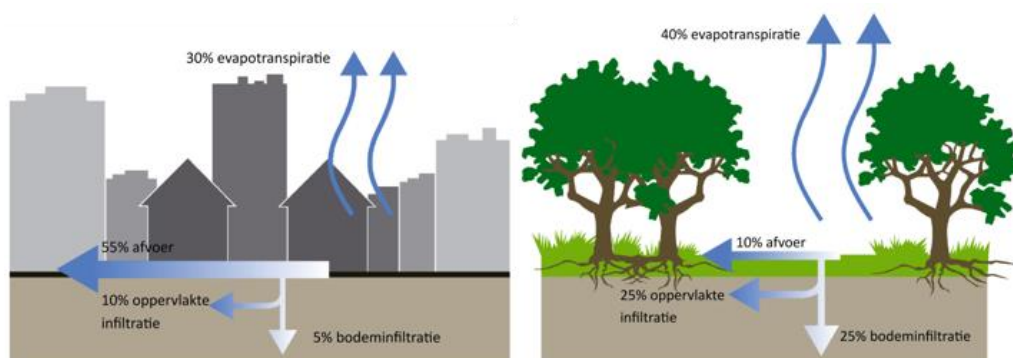
Het Urban Heat Island-effect of hitte in de stad komt voor in Rotterdam. Dit leidt tot een verslechterde leefomgeving van de Rotterdammer. De oorzaak hiervan is het grote verstedelijkte gebied. Het gebied warmt op door de warmte van de industrie, huishoudens, gebouwen en zelfs menselijke activiteiten (Hove, Jacobs, & Heusinkveld, 2014). Tevens is er veel verhard oppervlak in de stad, bestaand uit gebouwen en straten. Hierdoor is er weinig evaporatie mogelijk en wordt zonnestraling niet goed weerkaatst. De stad neemt overdag warmte op en laat s 'avonds deze warmte langzamer vrij. Vandaar dat de stadstemperatuur tot wel 8 graden hoger kan zijn dan in het buitengebied (Nijhuis, 2011). In figuur 2 is te zien hoe de temperatuur verschilt in verschillende gebieden.

Figuur 2 Urban heat island effect (Ribberink, 2017)

De hogere temperaturen hebben invloed op de flora en fauna, het welzijn van de mensen en het functioneren van de stad. De flora en fauna veranderen door de hogere temperatuur, zo zijn er meer plaagdieren als muggen en teken (Gemeente Rotterdam, 2013). Ook wordt de waterkwaliteit negatief beïnvloed door blauwalgen, met vissterfte en afsluiting van zwemwater tot gevolg. Langere periodes van hitte leiden tot verslechterde luchtkwaliteit en zorgen voor een toename van gezondheidsproblemen. Vooral ouderen hebben hier last van. Er zijn zelfs gevallen bekend dat hitte heeft geleid tot overlijden (Nijhuis, 2011). Tot slot kan belangrijke infrastructuur niet meer goed functioneren. Neem bijvoorbeeld bruggen die niet meer opengaan of sluiten en smeltend asfalt.

Intensievere neerslag speelt ook een belangrijke rol in Rotterdam. Intensievere neerslag betekent dat er in een korte periode veel neerslag valt. Het grote verharde oppervlak en de ondoordringbaarheid hiervan zorgen ervoor dat het water snel afstroomt (EPA, 2008). Figuur 3 laat zien dat in stedelijk gebied wel 45% meer water wordt afgevoerd dan in het buiten gebied omdat het niet kan infiltreren of verdampen.

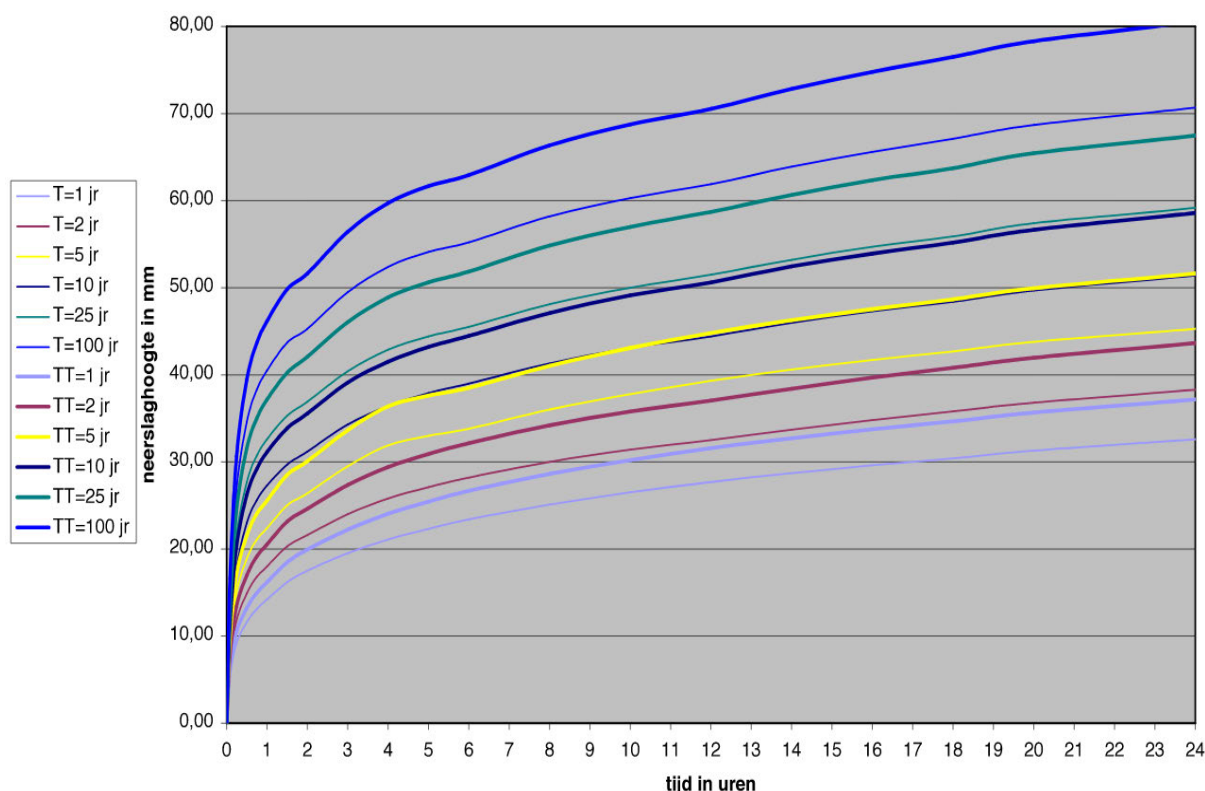

Figuur 3 Water in de stedelijk en landelijk gebied (EPA, 2008)

Het stedelijk watersysteem is ingericht op een T=2 bui, met een afvoer van 20mm/uur (Bunt, 2015). Dit betekent dat bij een hevige regenbui het watersysteem niet voldoende afvoer- en bergingscapaciteit heeft. Dit leidt tot waterproblematiek zoals water op straat en de overstort van rioolwater op oppervlaktewater. Het overgestorte water is vervuild en is daardoor niet goed voor de kwaliteit van het oppervlaktewater. Tot slot kan het overtollige water in woningen terecht komen. Meestal worden de souterrains of kelders als eerste getroffen (Snoo, 2016). Dit zorgt voor schade aan de inboedel en overlast bij de inwoners.

Volgens het KNMI neemt bij elke graad temperatuurstijging de neerslagintensiteit met 14% toe (KNMI, 2017). Figuur 4 laat aan de hand van regenduurlijnen zien hoe buien in de toekomst extremer worden, met TT de bui over 40 jaar. Zo is te zien dat een T=5 bui over 40 jaar bijna gelijk is aan een T=1 bui. Dit betekent dat extreme neerslag vaker voorkomt en de kans op waterproblematiek groter wordt.

Regenduurlijnen (invloed temperatuurstijging)

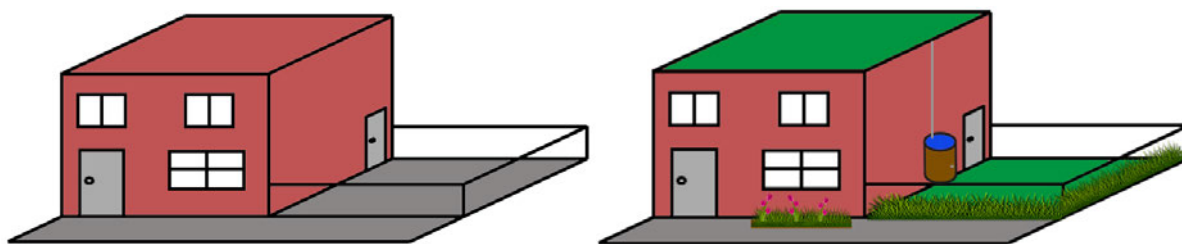

Figuur 4 Huidige en toekomstige regenduurlijnen (Gemeente Rotterdam, 2013)

1.2 Klimaatadaptatie

Er kan op twee verschillende manieren op klimaatverandering geanticipeerd worden: klimaatadaptatie en klimaatmitigatie. Klimaatadaptatie betekent het aanpassen op de impact van klimaatverandering (Rijkswaterstaat, 2016). Dit is iets anders dan klimaatmitigatie. Klimaatmitigatie is het voorkomen van klimaatverandering door de oorzaken aan te pakken. Dit kan bijvoorbeeld door de uitstoot van broeikasgassen te verminderen (Rijkswaterstaat, 2016). Klimaatadaptatieve maatregelen zijn maatregelen om het betreffende gebied klimaatbestendig in te richten. Om zo de impact van klimaatverandering te verminderen. Enkele voorbeelden van klimaatadaptatieve maatregelen zijn, een regenton, een water bufferende schutting, waterkratten, ontharden en water

passerende verharding. In figuur 5 is een schematisatie te zien van links een woning die niet klimaatbestendig is ingericht en rechts een woning die verschillende klimaatadaptieve maatregelen heeft getroffen, zoals een plantrijk dak, geveltuin, onttiegelde tuin en een regenton.

Figuur 5 Schematisatie met links een normale woning en rechts een klimaatadaptieve woning

1.3 Rotterdams Deltaplan Water

Rotterdam is al enkele jaren bezig met het aanpassen aan de gevolgen van klimaatveranderingen. Zoals burgemeester Ahmed Aboutaleb heeft gezegd, “Klimaatverandering is geen bedreiging, maar vooral een kans om de stad veerkrachtiger, aantrekkelijker en economisch sterker te maken” (Aboutaleb, 2016). Met deze insteek zijn verschillende initiatieven gestart, zoals Water Sensitive Rotterdam, Rotterdam Resilient Strategy, Rotterdam Climate Initiative en het Rotterdams Deltaplan Water.

Met het Rotterdams Deltaplan Water wil de gemeente de stad klimaatbestendig inrichten. Dit is nodig om de impact van klimaatverandering te verminderen. Het aantal woningen in Rotterdam groeit, waardoor het verhard oppervlak toeneemt. Tevens zullen in de toekomst vaker extreme neerslaggebeurtenissen plaatsvinden. In 2050 is de kans op zo’n gebeurtenis vijf keer zo groot en in 2085 is deze kans tien keer groter (Deltaprogramma 2018, 2017). Door het toenemen van de verharding en extreme neerslaggebeurtenissen zal er vaker wateroverlast zijn.

Het Deltaplan kan worden gezien als een kapstok waaraan verschillende beleidsstukken worden opgehangen, zie figuur 6. Hierdoor komt deze tot een integrale strategie voor de stad.

Figuur 6 Beleidsdocumenten die onder het Deltaplan vallen

In het Deltaplan wordt gekeken naar de knelpunten die zich in de wijken bevinden op het gebied van, hitte, droogte, neerslag en bodemdaling (Verlinde J. , 2017). Dit wordt gedaan door het uitvoeren van computer simulaties, de zogenoemde stresstesten. Ook wordt de koppeling gemaakt met andere grote programma’s in de stad, zoals de energietransitie en het funderingsprogramma

In het Deltaplan wordt niet allen gefocust op het publieke terrein. Dit beslaat 40% van het oppervlak van de stad. De overige 60% die in handen is van private partijen en wordt in het Deltaplan als belangrijk gezien (Verlinde J. , 2018). Daarom zijn de woningcorporaties, bedrijven, vastgoedontwikkelaars en ‘De Rotterdammer’, inwoners van Rotterdam, belangrijke doelgroepen in

het Deltaplan. Het is de ambitie om samen met private partijen klimaatadaptatieprojecten in de stad uit te voeren (Verlinde J. , 2018). Momenteel heeft de gemeente al een goede samenwerking met de woningcorporaties, bedrijven en vastgoedontwikkelaars. Het participeren met de inwoners van de stad, de Rotterdammers, is echter nieuw binnen een grootschalig programma zoals het Deltaplan. De gemeente heeft daarom nog niet duidelijk welke maatregelen getroffen gaan worden om inwoners te betrekken bij klimaatadaptatieprojecten.

1.4 Participatiestromen en factoren van invloed op participatie

In deze paragraaf worden de participatiestromen en de factoren van invloed op participatie bij klimaatadaptatieprojecten beschreven.

1.4.1 Participatiestromen

Participatie op het gebied van klimaatadaptatie kent twee stromen, burgerparticipatie en overheidsparticipatie. De verschillen zitten hem in de vorm van samenwerking. Beide vormen worden hieronder toegelicht.

Bij burgerparticipatie is de samenwerking tussen overheid en inwoners. Hierbij ligt het initiatief bij de gemeente. Deze heeft een probleem en wil dit in samenwerking met inwoners oplossen. De verwachting ten aanzien van inwoners is dat deze actief meedenken, ontwerpen en beslissen. Hierbij kan de inwoner zelf beslissen of deze meedoet aan het initiatief (Instituut maatschappelijke Innovatie, 2013).

**“Het is een kwestie van
gewoon samen doen.” –
Hans van Agteren**

Als het initiatief bij de inwoners ligt wordt er gesproken van overheidsparticipatie. Hierbij ervaren de inwoners een probleem of zien zij kansen. De overheid wordt gevraagd kennis of een financiële bijdrage te verlenen. Het initiatief blijft onder leiding van de inwoners (Instituut maatschappelijke Innovatie, 2013).

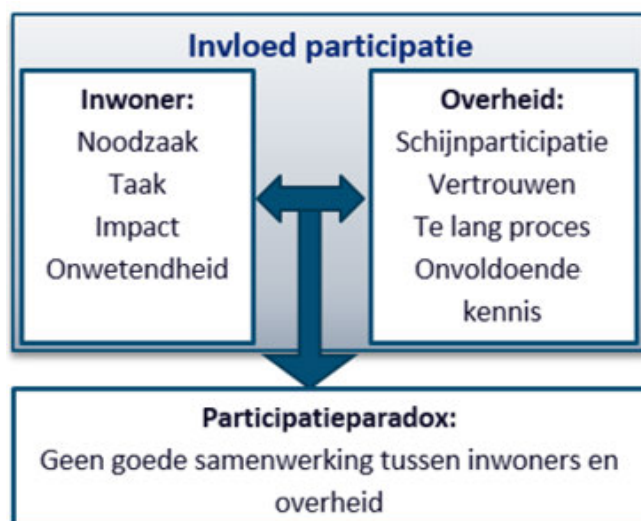

**“Uniek zo’n inwoners
besluit.” - Herman Tholen**

In het Deltaplan wordt in principe uitgegaan van burgerparticipatie, omdat projecten voornamelijk vanuit de gemeente geïnitieerd worden. Indien er een initiatief van de inwoners is, is er binnen het Deltaplan de ruimte voor Gemeente Rotterdam om hier een faciliterende in te spelen. Als het woord participatie in dit rapport wordt gebruikt wordt daar, tenzij anders benoemd, burgerparticipatie mee bedoeld.

1.4.2 Factoren van invloed op participatie

De vakliteratuur beschrijft verschillende factoren die van invloed zijn op participatie bij klimaatadaptatieprojecten. Factoren die van invloed zijn op de mate waarin en de wijze waarop inwoners participeren in projecten en programma's zijn gerelateerd aan zowel opvattingen die inwoners zelf hebben als aanpakken van overheden. Uiteindelijk kunnen deze invloeden leiden tot de zogenoemde Participatieparadox. De Participatieparadox betekent dat op het moment dat de invloed van de inwoners het grootst is de betrokkenheid het laagst is en vice versa.

Figuur 7 Invloeden participatie

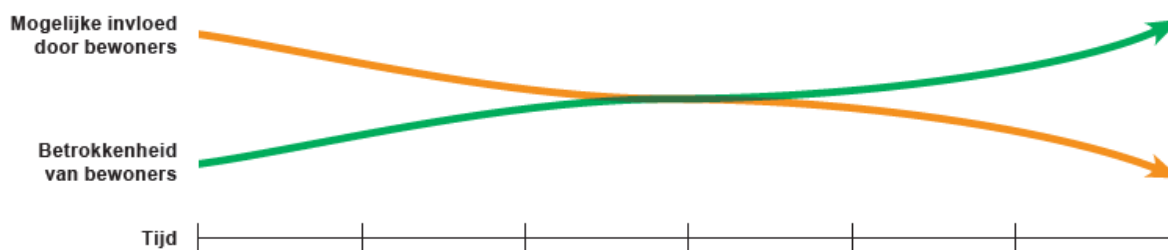
Inwoner

Er zijn meerdere factoren die een rol spelen bij de mate waarin inwoners participeren in klimaatadaptatieprojecten. Een van de redenen waarom mensen klimaatadaptatieve oplossingen niet aanpakken is dat de noodzaak niet wordt ingezien (Dekker, Ridder, Houwelings, & Broek, 2016). In dit geval erkennen inwoners de gevolgen van klimaatverandering niet. Een andere reden is dat inwoners het niet zien als hun taak om klimaatadaptatieve maatregelen te treffen (Vellinga, 2016). Het nemen van klimaatadaptatieve maatregelen wordt dan gezien als overheidstaak. Ook hebben inwoners soms de indruk dat hun inbreng geen impact heeft op de beslissing (Brus, 2013). Tot slot zijn er inwoners die zich willen inzetten voor klimaat, maar niet weten welke maatregelen ze kunnen treffen. Deze onwetendheid zorgt ervoor dat er in de praktijk weinig gebeurt (Buuren & Teisman, 2009).

Overheid

De wijze waarop de overheid de samenwerking met inwoners oppakt is van invloed op de mate waarin inwoners willen participeren. De overheid stelt bijvoorbeeld dat er ruimte is om te participeren voor inwoners. In de werkelijkheid is dit schijnparticipatie doordat de meeste zaken al vast staan of de ideeën niet binnen de randvoorwaarden passen (Regenmortel, 2016). Daardoor of door een andere eerder opgelopen teleurstelling kan het vertrouwen in de overheid wegvallen (Brus, 2013). Indien inwoners participeren is er momenteel vaak een erg lange periode tussen het participatieproces en de besluitvormingsfase. Dit kan ervoor zorgen dat mensen gedemotiveerd en teleurgesteld raken (Geene, 2016). Vanuit de overheid kan er tevens onvoldoende kennis zijn over de manier waarop het participatieproces kan worden ingestoken (VROM, 2005).

De eerder genoemde factoren kunnen invloed hebben op het verloop van het participatieproces elkaar versterken. Een voorbeeld is dat de gemeente inspraak-, informatie- en inloopavonden organiseert om inwoners te betrekken in het begin van het project. Doordat inwoners echter niet de noodzaak inzien of het hun taak vinden om klimaatadaptief bezig te zijn komen hier in de praktijk weinig mensen op af. Dit zorgt ervoor dat wanneer de invloed van de inwoners het hoogst is de betrokkenheid het laagst is. Het dilemma dat inwoners vaak later in het project, veelal als het project wordt uitgevoerd, actief worden, wordt de 'Participatieparadox' genoemd (Gemeente Rotterdam, 2015). In deze fase hebben inwoners minimaal de mogelijkheid om invloed uit te oefenen. De Participatieparadox is in figuur 8 beeldend weergegeven.

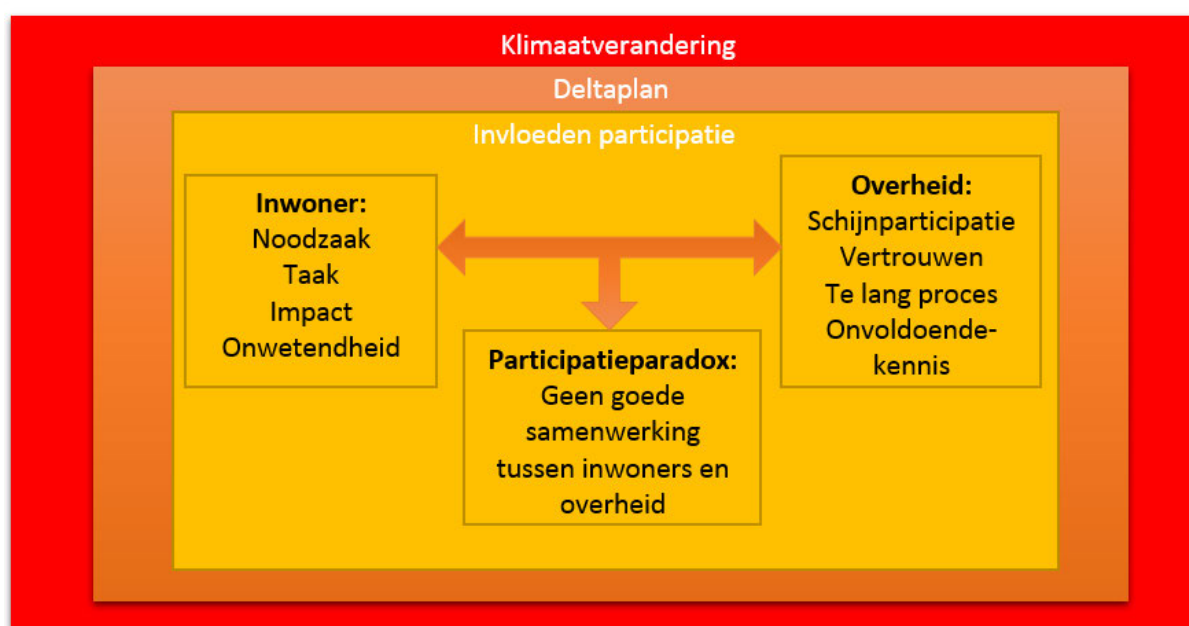
Figuur 8 De Participatieparadox (Gemeente Rotterdam, 2015)

1.5 Onderzoek om participatie bij klimaatadaptatieprojecten te vergroten

In de paragraaf wordt eerst het probleem geformuleerd. Daarna wordt het doel van het onderzoek beschreven. Uit het onderzoekdoel volgen vervolgens de onderzoeksvragen. Tot slot wordt het de scope van het onderzoek gedefinieerd in de afbakening.

1.5.1 Probleemstelling

Om het probleem, de context en de factoren van invloed op participatie te verduidelijken is er een conceptueel model gemaakt, zie figuur 9.

Figuur 9 Conceptueel model

Klimaatverandering zorgt voor problematiek in de Rotterdam. Het Deltaplan wordt opgesteld om met deze problematiek om te gaan door de stad klimaatbestendig in te richten. Dit wordt gedaan door klimaatadaptatieve maatregelen te treffen. Om Rotterdam als geheel klimaatbestendig in te richten is er samenwerking tussen inwoners en de overheid nodig bij klimaatadaptatieprojecten. De gemeente heeft nog niet duidelijk welke maatregelen genomen zullen worden om deze samenwerking uit te voeren in het kader van het Deltaplan. De vakliteratuur geeft verschillende factoren die van invloed zijn op de samenwerking. Indien de samenwerking niet goed verloopt kan dit leiden tot de Participatieparadox.

1.5.2 Doel van het onderzoek

Het onderzoeksdoel is om kennis te ontwikkelen over maatregelen die Gemeente Rotterdam kan treffen om participatie van de Rotterdammer bij klimaatadaptatieprojecten in het kader van het Deltaplan te vergroten. Zodat vervolgens een advies met maatregelen voor participatie aan de gemeente gepresenteerd kan worden.

1.5.3 Onderzoeksvragen

Om zicht te krijgen op maatregelen die de participatie van de Rotterdammer vergroten, geeft dit onderzoek antwoord op de onderstaande hoofdvraag en deelvragen.

Met welke maatregelen kan Gemeente Rotterdam de participatie van de Rotterdammer bij klimaatadaptatieprojecten in het kader van het Deltaplan vergroten?

1. Wat is de huidige aanpak van projecten bij Gemeente Rotterdam?
2. Welke maatregelen neemt Gemeente Rotterdam binnen de standaard projectaanpak om inwoners te betrekken en in hoeverre zijn deze maatregelen succesvol?
3. Welke maatregelen hanteren met Rotterdam vergelijkbare steden om inwoners actief te betrekken bij klimaatadaptatieprojecten en in hoeverre zijn deze succesvol?

1.5.4 Afbakening

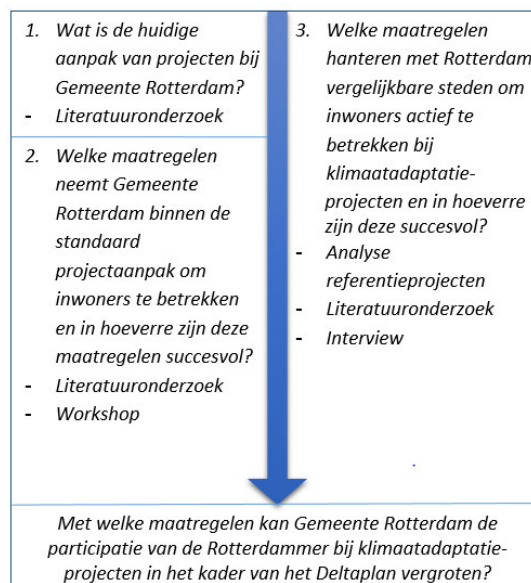
In het onderzoek is participatie afgebakend tot participatie met inwoners. Verder is bij de klimaatadaptatieprojecten niet rekening gehouden met de thema's van klimaatverandering. Hierbij gaat het namelijk om het participatieproces dat is doorlopen. In hoofdstuk 2 is per deelvraag een uitgebreidere beschrijving van de afbakening beschreven.

1.6 Leeswijzer

Na het voorwoord en de samenvatting komt hoofdstuk 1 de inleiding aanbod. In dit hoofdstuk zijn Deltastad Rotterdam, klimaatadaptatie, het Rotterdams Deltaplan Water, de verschillende participatiestromen en factoren van invloed op participatie beschreven. Ook is in het hoofdstuk te lezen over de onderdelen van het onderzoek om participatie bij klimaatadaptatieprojecten te vergroten. Deze onderdelen bestaan uit een probleemstelling, het doel van het onderzoek, onderzoeksvragen en een afbakening. Vervolgens is in hoofdstuk 2 de onderzoeksmethode per deelvraag beschreven. Daarna volgt hoofdstuk 3 met de resultaten van het onderzoek. Hierna is in hoofdstuk 4 de conclusie genoemd. Hierop volgend is in hoofdstuk 5 het advies voor participatie in het Deltaplan beschreven. Waarna is geëindigd met een discussie.

H2 Onderzoeksmethode

In dit hoofdstuk worden de deelvragen met de methode en de betrouwbaarheid en validiteit hiervan per paragraaf beschreven. In het onderzoek wordt er antwoord gegeven op drie deelvragen om uiteindelijk tot een antwoord op de hoofdvraag te komen. De deelvragen en de samenhang hiertussen om uiteindelijk de hoofdvraag te beantwoorden zijn figuur 10 beeldend weergegeven. Deelvraag 1 en 2 staan met elkaar in verbinding, omdat deelvraag 2 aansluitend is op deelvraag 1. Deze deelvragen geven inzicht in de huidige Rotterdamse aanpak bij projecten en de manier waarop participatie hierin is verwerkt. Antwoord op deze deelvragen is nodig om uiteindelijk een passend advies te geven in het kader van het Deltaplan. Deelvraag 3 geeft inzicht in maatregelen die met Rotterdam vergelijkbare steden treffen om inwoners actief te betrekken bij klimaatadaptatieprojecten. Uiteindelijk is op basis van de conclusie op de hoofdvraag een passend advies met maatregelen voor participatie in het Deltaplan gegeven.

Figuur 10 Weergave vragen met methode

2.1 Deelvraag 1: Huidige projectaanpak Gemeente Rotterdam

1. Wat is de huidige aanpak van projecten bij Gemeente Rotterdam?

Om deze deelvraag te beantwoorden is onderzocht wat de standaard aanpak van Gemeente Rotterdam is bij het uitvoeren van projecten. Voor het beantwoorden van de deelvraag is de volgende onderzoeksmethode gebruikt:

Literatuuronderzoek: Suggesties voor literatuur over de standaard aanpak van projecten zijn aan [REDACTED] gevraagd. In deze gesprekken is naar voren gekomen dat de gemeente niet specifieke een aanpak voor klimaatadaptatieprojecten hanteert, maar dat er een standaard aanpak voor projecten wordt gebruikt, de Rotterdamse standaard voor projectmatig werken. Vervolgens is er intern naar dit document gezocht en is deze gevonden. Hierna is de literatuur verwerkt waarbij de essentie en kern van de teksten hetzelfde zijn gebleven. Door het gebruiken van literatuur die de gemeente zelf hanteert is de betrouwbaarheid verhoogd. Daarnaast is nagegaan of de essentie en kern van de tekst aansluiten bij de deelvraag. Zo is een bijdrage geleverd aan de validiteit.

2.2 Deelvraag 2: Participatie met inwoners in de Rotterdamse aanpak

2. Welke maatregelen neemt Gemeente Rotterdam binnen de standaard projectaanpak om inwoners te betrekken en in hoeverre zijn deze maatregelen succesvol?

Het antwoord op deze onderzoeksvraag biedt informatie over participatie en de manier waarop dit is verwerkt in de standaard aanpak van Gemeente Rotterdam. Vervolgens is aan de hand van het conceptueel model omschreven in hoeverre de maatregelen van participatie bij Gemeente

Rotterdam succesvol zijn. Hiermee is het een aanvullende en evaluerende vraag op deelvraag één. De volgende twee onderzoeksmethodes zijn voor de deelvraag gebruikt:

Literatuuronderzoek: Er is intern onderzoek gedaan naar literatuur over participatie met inwoners. Daarnaast zijn bij het onderzoek naar deelvraag 1 bronnen naar voren gekomen over participatie bij projecten. Deze bronnen zijn vervolgens onderzocht en geanalyseerd. Door het inzetten van literatuur die de gemeente zelf hanteert is de betrouwbaarheid verhoogd. In het literatuuronderzoek zijn bronnen van Gemeente Rotterdam onderzocht die relevant zijn voor de deelvraag. Daarmee is een bijdrage geleverd aan de validiteit.

Workshop: Er is in het kader van het onderzoek een workshop ontwikkeld, georganiseerd en uitgevoerd met werknemers van de afdeling Strategie en ontwikkeling Water van Gemeente Rotterdam. Het doel van de workshop was om te achterhalen wat burgerparticipatie bij projecten volgens de werknemers betekent. Ook is in de workshop de koppeling gemaakt met het huidige verloop van participatie bij projecten. In de workshop zijn de volgende vragen gesteld:

- Wat zien jullie als taak van de gemeente?
- Wat zien jullie als taak van de Rotterdammer?
- Hoe gaat de samenwerking tussen gemeente en de Rotterdammer nu?
 - o Waarom gaat het niet goed?
 - o Waarom gaat het wel goed?
- Hoe zie je dat je deze samenwerking kan verbeteren?
- Waarom zou je deze samenwerking niet kunnen verbeteren?

De doelgroep die betrokken is geweest bij de workshop zijn werknemers die inhoudelijk verbonden zijn met het Deltaplan. Daardoor bieden de gegevens betrouwbare informatie in de context van het onderzoek. Daarnaast zijn de gestelde vragen tijdens de workshop met de opdrachtgever gecontroleerd op de aansluiting van de deelvraag. Dit heeft bijgedragen aan de validiteit.

2.3 Deelvraag 3: Participatie met inwoners bij referentieprojecten

3. *Welke maatregelen hanteren met Rotterdam vergelijkbare steden om inwoners actief te betrekken bij klimaatadaptatieprojecten en in hoeverre zijn deze succesvol?*

Deze deelvraag geeft inzicht in factoren die een positieve invloed hebben op de participatie van inwoners bij klimaatadaptatieprojecten. Hierna is de koppeling met het conceptueel model gemaakt om te analyseren in hoeverre deze factoren succesvol zijn. Voor het beantwoorden van de deelvraag zijn de volgende methoden gebruikt:

Analyse referentieprojecten: Voor het onderzoeken en analyseren van de referentieprojecten zijn criteria opgesteld om te bepalen welke steden met bijbehorende projecten in relevantie zijn met het onderzoek. In overleg met de opdrachtgever zijn de volgende criteria voor de referentieprojecten geformuleerd:

- Voor het oplossen van het kennishiaat is het van belang dat er is samengewerkt met inwoners bij een project wat heeft bijgedragen aan klimaatadaptatie.
- Om van het project te leren moet het zijn uitgevoerd of in uitvoering zijn.
- De omgeving moet soortgelijk zijn. Dit betekent dat het project in dicht bebouwd stedelijk gebied is uitgevoerd.

- In het project heeft participatie met inwoners een centrale rol gespeeld.

Aan de hand van de opgestelde criteria is onderzoek gedaan naar referentieprojecten die voldoen aan deze criteria. Vervolgens heeft er in overleg met de opdrachtgever een toetsing van de criteria aan de referentieprojecten plaatsgevonden. Hieruit is een vijftal projecten voortgekomen die zijn onderzocht en geanalyseerd in het onderzoek. Deze zijn:

- Stadsbeek Enschede, Enschede
- Klimaatrobuust Sint-Andries, Antwerpen
- Regenplein Erasmuspark, Amsterdam
- Emma's Hof, Den Haag
- Klimaat actieve Seringenstraat, Zwolle

De referentieprojecten zijn conform het opgestelde "Format uitwerking referentieprojecten" onderzocht en vervolgens geanalyseerd, zie bijlage 1. Het format is opgebouwd uit drie categorieën, sociaal, beleid/financiering en ruimtelijk/technisch met elk zijn eigen deelvragen. De categorieën zijn onderverdeeld in verschillende vragen om de context van het referentieproject duidelijk te maken. Tevens wordt door de vragen duidelijk welke maatregelen in de referentieprojecten zijn genomen om inwoners te betrekken bij het project. Deze maatregelen worden de succesfactoren van het project genoemd. De vragen in het format zijn besproken met de opdrachtgever om de validiteit te waarborgen. In het rapport is het format tekstueel uitgewerkt.

Literatuuronderzoek: Literatuuronderzoek is toegepast om informatie over het betreffende referentieprojecten te verzamelen. De literatuur is via digitale bronnen geraadpleegd. Hierbij zijn zowel bronnen van inwoners als de gemeente van het referentieproject onderzocht om de betrouwbaarheid te verhogen. De informatie is verzameld om het "Format uitwerking referentieprojecten" in te vullen. Dit heeft bijgedragen aan de validiteit.

Interview: Interviews zijn uitgevoerd om informatie over het betreffende referentieproject te verzamelen. De interviews zijn uitgevoerd met participanten van het betreffende project. Daarmee is geacht dat deze betrouwbare informatie hebben opgeleverd. Het interview is uitgevoerd indien er niet genoeg informatie via literatuuronderzoek te vinden was om de vragen in het format te beantwoorden. Daarmee zijn de gestelde vragen afhankelijk geweest van de reeds beschikbare informatie. De gestelde vragen zijn afkomstig uit het format om de validiteit te waarborgen. De notities van de uitgevoerde interviews zijn opgenomen in bijlage 2, 3 en 4.

H3 Resultaten van het onderzoek

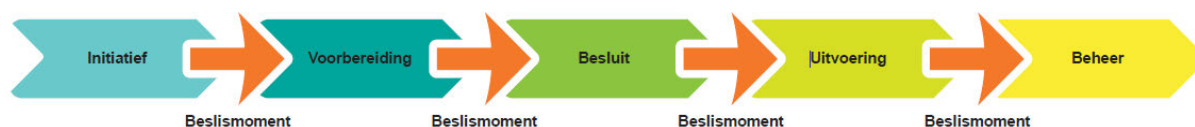
In dit hoofdstuk zijn per paragraaf, aan de hand van beantwoording van de deelvragen, de resultaten beschreven. Te beginnen met de huidige projectaanpak van Gemeente Rotterdam. Vervolgens is beschreven welke maatregelen Gemeente Rotterdam neemt binnen de standaard projectaanpak om inwoners te betrekken. Daarna volgen maatregelen die met Rotterdam vergelijkbare steden hebben getroffen om inwoners actief te betrekken bij klimaatadaptatieprojecten.

3.1 Huidige projectaanpak Gemeente Rotterdam

De huidige aanpak van projecten bij Gemeente Rotterdam verloopt volgens een standaard aanpak De Rotterdamse Standaard voor projectmatig werken, ook wel de RSPW genoemd (Gemeente Rotterdam, 2015). In de RSPW wordt onder andere de fasering bij projecten beschreven. Verder is in de RSPW een toelichting te vinden van de verschillende managementvormen die bij projecten gehanteerd worden. De projectfasering en verschillende managementvormen zijn in de volgende paragrafen toegelicht.

3.1.1 Projectfasering in de RSPW

Gemeente Rotterdam hanteert de fasering uit de RSPW leidraad voor projecten (Gemeente Rotterdam, 2015). De projectfasering bestaat uit vijf fasen: initiatiefase, voorbereidingsfase, besluitvormingsfase, uitvoeringsfase en beheerfase. De opeenvolging hiervan is te zien in figuur 11. In de praktijk is dit veelal een cyclisch proces waarbij uit de beheerfase een nieuw initiatief ontstaat. In tabel 1 staat elke fase beschreven.

Figuur 11 Projectfasen volgens RSPW (Gemeente Rotterdam, 2015)

Elke fase eindigt met een beslismoment. De beslissingen worden vastgelegd in een voortgangsverslag. Het voortgangsverslag fungeert als basis en startpunt voor de volgende fase. De voortgangsverslagen zijn tevens dé momenten om te controleren of alle wensen van de stakeholders nog hetzelfde zijn en of deze voldoende zijn meegenomen. Het is ook mogelijk om tussendoor beslismomenten door te voeren, hierbij kan dezelfde werkwijze gehanteerd worden.

Tabel 1 Fasen beschrijving (Gemeente Rotterdam, 2015)

Fasering volgens RSPW	Beschrijving
1. Initiatief	Er wordt een probleem gesignaleerd. Er wordt onderzocht hoe groot het probleem is, waar het vandaan komt, waarom en wie zijn probleem het is. Dit wordt vastgelegd en de visie/scope wordt bepaald.

2. Voorbereiding	Het probleem is duidelijk. In samenwerking met de stakeholders worden de oplossingsmogelijkheden verkend. In de fase wordt ook een stedenbouwkundig-, bestemmings- of exploitatieplan opgesteld. Op sociaal gebied wordt er bepaald welke vorm van participatie, op basis van de participatieladder, wordt uitgevoerd.
3. Besluit	Er wordt een besluit genomen over hoe het probleem wordt opgelost. Dit betekent dat het doel, de aanpak om daar te komen, de kosten en de instrumenten zijn vastgelegd. De besluiten worden openbaar gemaakt. Afhankelijk van de in de voorbereidingsfase bepaalde participatievorm, hebben de stakeholders invloed op het besluit.
4. Uitvoering	Het opgestelde beleid wordt uitgevoerd. Dit kan zowel door een interne of externe partij worden gedaan. Het is essentieel dat er goed wordt gehandhaafd en het beleid wordt gevolgd. In de praktijk is dit de fase waarin inwoners het meest betrokken zijn.
5. Beheer	In deze fase wordt gecontroleerd of alles volgens het plan is geïmplementeerd. Tot slot wordt het project beheerd door de eerder bepaalde verantwoordelijke partij.

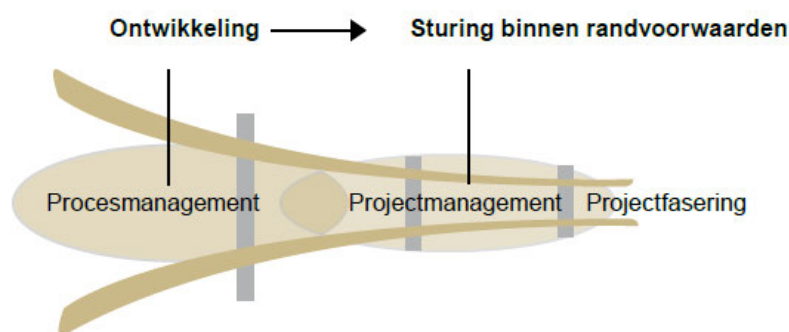
3.1.2 Managementvormen

De RSPW onderscheidt drie verschillende managementvormen programmamanagement, projectmanagement en procesmanagement (Gemeente Rotterdam, 2015).

Programmamanagement is een managementvorm waarbij aan de start van het project een concrete aanpak duidelijk is. Dit betekent dat vooraf de projectdoelen zijn bepaald. Deze doelen volgen meestal uit politieke en bestuurlijke agenda's en besluiten.

Procesmanagement is een abstractere managementvorm waarbij het er voornamelijk om gaat hoe het doel bereikt kan worden. Wel kunnen er duidelijke afspraken over de tussenresultaten en het eindpunt worden gemaakt.

Projectmanagement focust zich voornamelijk op de uitvoering van een project waarbij het resultaat en de kaders vooraf zijn vastgesteld. Deze vorm kan worden gecombineerd met procesmanagement. Zo vindt er in het begintraject van het project procesmanagement plaats en later in het project projectmanagement. De combinatie van proces- en projectmanagement is te zien in figuur 12 hieronder.

Figuur 12 Proces- en projectmanagement in de tijd (Gemeente Rotterdam, 2015)

3.2 Participatie met inwoners in de Rotterdamse aanpak

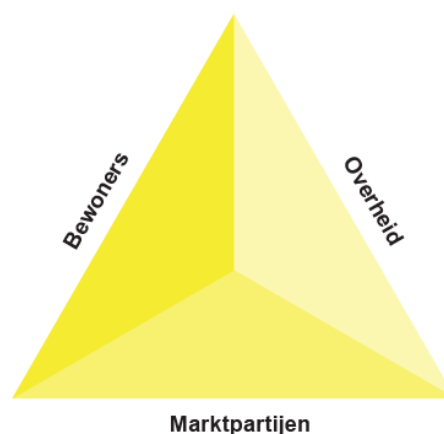
Gemeente Rotterdam verwijst in de standaard project aanpak naar de toolkit participatie bij fysieke projecten. Hierin staan verschillende maatregelen om inwoners te betrekken bij projecten. In een workshop met werknemers van Gemeente Rotterdam is er betekenis gegeven aan participatie bij projecten vanuit het oogpunt van de gemeente. Vervolgens is beschreven hoe de invloeden van participatie zich verhouden tot de resultaten van de maatregelen die Gemeente Rotterdam neemt om inwoners te betrekken bij projecten. De genoemde onderdelen zijn hieronder per paragraaf uitgewerkt.

3.2.1 Toolkit participatie bij fysieke projecten

De toolkit participatie bij fysieke projecten is opgesteld door Gemeente Rotterdam en is aanvullend aan de RSPW (Gemeente Rotterdam, 2015). De zogenoemde fysieke projecten zijn projecten die een verandering aanbrengen in de buitenruimte. Het doel van de toolkit is volgens de gemeente, “Het tijdig betrekken van inwoners en belanghebbenden bij veranderingen in hun woonomgeving.” De toolkit wordt gezien als leidraad voor het initiëren, organiseren en uitvoeren van participatieprocessen. Hoe deze participatieprocessen worden ingevuld is beschreven in de Gouden driehoek van participatie en de mate van participatie is afhankelijk van de trede in de participatieladder.

De Gouden Driehoek van participatie

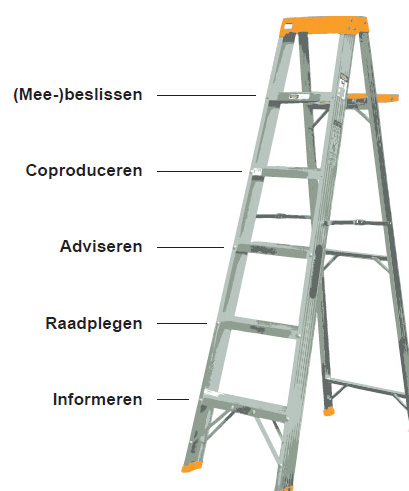
De gemeente stelt dat voor een succesvol resultaat bij een project verschillende partijen moeten samenwerken (Gemeente Rotterdam, 2015). De beschreven partijen voor de samenwerking zijn inwoners, de overheid en marktpartijen. De inwoners worden benaderd als het project invloed heeft op hun huidige of toekomstige woonomgeving. Hun belangen worden gezien als persoonlijk, sociaal en financieel. De overheid, in dit geval Gemeente Rotterdam, is vaak de initiatiefnemer van het project. De gemeente heeft individu overstijgende, sociaal-maatschappelijke, economische en politiek bestuurlijke belangen. De marktpartijen, zoals commerciële ontwikkelaars en woningcorporaties, worden betrokken indien deze sociaal-maatschappelijke en bedrijfseconomische belangen hebben. Het uitgangspunt bij de samenwerking tussen deze partijen is een gelijkwaardige positie ten opzichte van elkaar in het proces. Dit wordt samengevat in de zogenaamde ‘Gouden Driehoek van participatie’, zie figuur 13. Tevens wordt gesteld dat het belangrijk is dat alle partijen elkaars drijfveren en belangen in het proces kennen. Dit betekent dat deze in het begin van het proces kenbaar worden gemaakt en dat de andere partijen deze erkennen. Daarmee is openheid in het participatieproces doorslaggevend voor succes volgens de gemeente. Indien een project een doorlooptijd van meerdere jaren heeft kunnen partijen en personen in het participatieproces wisselen. Daarbij het van belang dat de verbondenheid tussen te partijen gewaarborgd blijft (Gemeente Rotterdam, 2015).

Figuur 13 De Gouden Driehoek van participatie (Gemeente Rotterdam, 2015)

Participatieladder

De participatieladder, schematisch weergegeven in figuur 14, wordt door de gemeente gebruikt om aan te geven wat de mate van zeggenschap is van de stakeholders, zoals inwoners (Gemeente Rotterdam, 2015). De participatieladder bestaat uit vijf treden, namelijk informeren, raadplegen, adviseren, coproduceren en (mee-)beslissen. De laagste trede van de ladder is informeren. Dit impliceert een eenzijdige informatiestroom van gemeente naar inwoner. In de trede raadplegen kunnen inwoners hun mening over het project geven. In de adviserende rol kan er door inwoners vanaf het begin worden meegepraat over de gemeentelijke plannen, maar worden de beslissingen alsnog gemaakt door een gemeentelijk bestuur. Bij coproduceren is er gelijkwaardigheid tussen de partijen en worden de beslissingen gezamenlijk genomen. Tot slot gaat (mee-)beslissen een stap verder en heeft de inwoner de meeste invloed in het proces en mag deze zelf binnen, de randvoorwaarden, beslissingen maken. In de praktijk verschilt de participatievorm meestal per projectfase.

Figuur 14 Participatieladder (Gemeente Rotterdam, 2015)

3.2.2 Participatie volgens de werknemers van Gemeente Rotterdam

Om inzicht te krijgen op participatie met de Rotterdammers vanuit het oogpunt van Gemeente Rotterdam is er een workshop ontwikkeld, georganiseerd en uitgevoerd met werknemers van de afdeling Strategie en ontwikkeling Water van Gemeente Rotterdam. De door de werknemers gegeven antwoorden zijn in bijlage 5. De antwoorden zijn omgeschreven naar teksten per deelvraag. Deze zijn hieronder per onderdeel weergegeven.

De taak van Gemeente Rotterdam

Medewerkers van Gemeente Rotterdam blijken verschillende visies te hebben op hun taak ten aanzien van burgerparticipatie. Zo werd aangeduid dat de gemeente inwoners moet faciliteren, betrekken en burgerinitiatieven mogelijk moet maken. Verder gaven de medewerkers aan dat bij projecten het de verantwoordelijkheid van de gemeente is om kaders en randvoorwaarden te stellen, te coördineren, stakeholders bij elkaar te brengen en zorg te dragen voor het project.

De taak van Rotterdammers

De taak van Rotterdammers is volgens de werknemers van Gemeente Rotterdam het zelf verantwoordelijkheid nemen voor hun leefomgeving. Ook geven zij aan dat het gewenst is dat inwoners hun belangen duidelijk maken en meedenken over ontwikkelingen in de wijk.

Verloop huidige samenwerking tussen Gemeente Rotterdam en de Rotterdammer

De medewerkers stelden dat de samenwerking tussen de gemeente en de Rotterdammer momenteel niet altijd goed verloopt. Indien er wordt samengewerkt is dat met de enthousiastelingen in de wijk. De resultaten van de workshop laten zien dat er meer negatieve punten worden genoemd dan positieve punten. De positieve en negatieve punten zijn in tabel 2 weergegeven.

Tabel 2 Positieve en negatieve punten in de samenwerking tussen Gemeente Rotterdam en de Rotterdammers

Positieve punten	Negatieve punten
✓ Steeds meer zicht op belang leefbaarheid door inwoners	× Geen energie in een buurt
✓ Er is steeds vaker samenwerking en aanhoren vanuit de inwoners	× Geen verantwoordelijkheidsgevoel van inwoners
✓ De inwoner wordt mondiger	× Inwoners hebben onvoldoende kennis
✓ Inwoners willen meer betrokken worden dus is het makkelijker om hen te informeren en betrekken	× Gemeentelijke plannen zijn al af voordat hiermee naar de inwoner wordt gegaan
✓ Inwoners hebben vertrouwen in de gemeente	× De gemeente stelt te veel kaders, geen beweegruimte
	× De gemeente spitst aanpak nog onvoldoende toe op type inwoner en omgeving
	× Conflicten tussen inwoners onderling

Verbeterpunten in de samenwerking

De werknemers hadden uiteenlopende ideeën over verbeterpunten in de samenwerking. Zoals het meer vertrouwen moeten hebben in de kennis en kunde van de inwoner. Ook stellen de werknemers dat kaders moeten worden losgelaten en agendapunten beter gebundeld worden richting de Rotterdammers. Daarnaast werd de suggestie gedaan om wijknetwerkers en actievelingen in de wijk te betrekken om de wensen van de inwoners in kaart te brengen.

Redenen dat de samenwerking niet verbeterd kan worden

De samenwerking zou volgens sommige werknemers niet verbeterd kunnen worden doordat inwoners in de weestand modus gaan. Verder is aangeduid dat werknemers van de gemeente aan te veel kaders moeten voldoen om inwoners te kunnen betrekken. Tot slot werd gesteld er onvoldoende vertrouwen is in de inwoner bij het participatieproces.

3.2.3 Participatie ten opzichte van de factoren van invloed op participatie

In tabel 3 is beschreven hoe de invloeden van participatie zich verhouden tot de resultaten van de maatregelen die Gemeente Rotterdam neemt om inwoners te betrekken bij projecten en in hoeverre deze succesvol zijn.

Tabel 3 De Rotterdamse aanpak gespiegeld aan factoren die de mate van participatie beïnvloeden

Inwoner	Rotterdamse aanpak	Overheid	Rotterdamse aanpak
Noodzaak	De gemeente geeft aan dat inwoners geïnformeerd moeten worden. Er wordt niet duidelijk vermeld dat de noodzaak van het probleem door de inwoners moeten worden ingezien. Daardoor wordt de participatie niet als succesvol gezien.	Schijnparticipatie	Momenteel zit participatie in de tweede fase van het project verwerkt. In deze fase kunnen mensen alleen binnen de al opgestelde kaders participeren. Dit vergroot de kans op schijnparticipatie en daarmee kans dat het participatieproces niet succesvol is.

Taak	De gemeente geeft aan dat de inwoners in principe geen taak hebben en dat ze kunnen participeren indien gewenst. De mate van participatie is afhankelijk van de participatievorm die toegepast wordt door de gemeente. De mate van succes van het participatieproces is afhankelijk van de toegepaste participatievorm.	Vertrouwen	Afhankelijk van een eerder toegepaste participatievorm of ervaring bij een project kan het vertrouwen in de gemeente geschaad of juist versterkt worden. De gemeente zet niet specifiek in om het vertrouwen in de organisatie te vergoten. De mate van succes is daarom afhankelijk van eerdere participatieprocessen.
Onwetendheid	De gemeente stelt dat de stakeholders moeten worden ingelicht over het betreffende project. Dit zegt niets over het bijdragen van kennis om inwoners zelf aan de slag te laten gaan. Doordat de gemeente hierin geen maatregelen neemt wordt dit als niet succesvol gezien.	Te lang proces	De meeste projecten hebben een looptijd van enkele jaren. Ook zit er veel tijd in het bureaucratische proces. In de tussentijd kunnen de interne en externe omstandigheden veranderd zijn. Dit vergroot de kans dat het participatieproces in het project onsuccesvol zal zijn.
Impact	Doordat de gemeente veel kaders hanteert is het lastig om de inbreng van de inwoners te verwerken in het uiteindelijke project. De impact die inwoners kunnen maken is tevens afhankelijk van de trede die van de participatieladder wordt gebruikt. Indien de inwoners geen impact kunnen maken wordt het participatieproces als onsuccesvol gezien.	Onvoldoende kennis	Er zijn verschillende documenten waarin participatie terugkomt. Participatie zit echter niet concreet met duidelijke stappen die gemaakt kunnen worden in de standaard aanpak verwerkt. De mate van succesvolle participatie is daarmee afhankelijk van de gebruikte documenten.

3.3 Participatie met inwoners bij referentieprojecten

In deze paragraaf zijn de maatregelen, die met Rotterdam vergelijkbare steden hanteren om inwoners actief te betrekken bij klimaatadaptatieprojecten, beschreven. Dit is gedaan door de resultaten per referentieproject uit te werken. Vervolgens heeft het bundelen en analyseren van de maatregelen geresulteerd in een participatiemodel. Tot slot is beschreven hoe de invloeden van participatie zich verhouden tot de resultaten van de maatregelen voor het betrekken van inwoners bij de referentieprojecten.

3.3.1 Maatregelen voor het betrekken van inwoners

In het onderzoek is een vijftal referentieprojecten onderzocht om de maatregelen voor het actief betrekken van inwoners bij klimaatadaptatieprojecten te achterhalen. De maatregelen die bijdragen aan het actief betrekken van inwoners worden succesfactoren genoemd. Van elk project zijn de succesfactoren in figuur 15 in kaart gebracht. Vervolgens zijn de referentieprojecten tekstueel toegelicht. Hierbij worden verschillende onderdelen beschreven; de achtergrond van het project, de uitgevoerde inpassing(en), het sociale deel, welk beleid er is gevoerd en tot slot zijn de succesfactoren opgesomd.

Stadsbeek, Enschede	Sint Andries, Antwerpen	Gemaal Mercator & Regenplein Erasmuspark, Amsterdam	Emma's Hof, Den Haag	Seringenstraat, Zwolle
• Omwonenden vanaf het begin betrekken. • Samen met omwonenden ontwerpen en hun ideeën ook integreren indien mogelijk. • Het koppelen van de doelstellingen van lokale partijen over leefbaarheid en klimaat. • Bewoners informeren over gezamenlijk inkopen van groen/zonnecellen /etc. • Bewoners laten nadenken over hoe ze de buurt kunnen betrekken. • Op een kaart laten zien waar en hoe mensen in de wijk participeren. • Studenten inzetten voor metingen en monitoring van de inpassing. • Externe partij inzetten om mensen in de wijk te benaderen en betrekken.	• Snel implementeren van (kleine) inpassingen om mensen te laten zien dat er wat gebeurt en vervolgens vragen of ze mee willen denken bij andere inpassingen. • Grasmatten aanleggen om te zien hoe echt groen in de ruimte zal functioneren. • Samenwerken op verschillende schaalniveaus, zowel lokaal als bestuurlijk. Binnen de gemeente is het ook van belang dat afdelingen samenwerken. • Inzetten van een actieve gebiedsnetwerker om een breed publiek te bereiken en betrekken.	• Transparantie van de gemeente over zijn plannen, het traject en de verloop van het project. • Lage drempel voor mensen creëren om te participeren, zo was er een kantoor in de buurt en een Facebookpagina. • Bewoners hun ideeën ook echt terug laten zien in het ontwerp en de uiteindelijke inpassing. • Bewoners op hun terrein spreken, dit werd aangegeven als prettig. • Het actief opzoeken van bewoners. • Expositie van de plannen in de openbare ruimte om zo de interesse te wekken van bewoners.	• Klimaatadaptatie insteken vanuit de verbetering van de leefomgeving. • Een workshop met de aannemer en bewoners. • Voor het realiseren van een speelplek luisteren naar de kinderen door een kinderworkshop. • Het toekennen van subsidie indien bewoners zelf zorg dragen voor het gerealiseerde project. • De buurt betrekken door een tour te organiseren om de kansen en het project te bespreken	• Daadwerkelijk met alle partijen aan tafel zitten om te denken aan oplossingen en de aanpak hiervan. • Mensen enthousiast maken door er een win-factor aan te hangen en maak gebruik van een voorbeeld in de straat. (inzetten geveltuintoloterij) • Lokale ondernemers opzoeken die in middelen een bijdrage kunnen leveren. • Bewoners de voordelen laten zien die zij ervaren in de toekomst. • Zorgen voor enkele actievelingen in de wijk, deze kunnen andere enthousiast maken en laten zien hoe leuk bijvoorbeeld een geveltuint of groen dak is. • De faciliterende, transparante en meedenkende rol van de gemeente.

Figuur 15 Succesfactoren bij de referentieprojecten

Stadsbeek, Enschede

De wijken Pathamos en Stadsveld zijn de laagst gelegen wijken van Enschede. Het water vanuit andere wijken stroomt hier naar toe. De riolering kan deze hoeveelheid water niet altijd aan. Dit leidt tot ondergelopen straten bij (hevige) regenbuien. Tevens zijn er hoge grondwaterstanden waardoor de woningen vochtig worden. De huizen zijn hier niet opgebouwd en lopen schade op. Het doel van het project is om zowel de grondwaterproblematiek als de inundatie van straten op te lossen. Hierbij is de koppeling gemaakt met klimaatadaptatie om ook in de toekomst klimaatbestendig te zijn (Gemeente Enschede, 2015).

De inpassing

Om de waterproblematiek op te lossen en de stad klimaatbestendig in te richten is een drietal oplossingen uitgevoerd. Zo zijn er drainagebuizen aangelegd die het grondwater naar de Stadsbeek afvoeren. Verder is er een nieuwe watergang in het gebied gegraven. Deze wordt de Stadsbeek genoemd. Tot slot worden er bergingsplekken gecreëerd zodat het water geleidelijk kan worden afgevoerd. Het aanleggen van de Stadsbeek gebeurt in verschillende fasen, momenteel ligt het eerste stuk er al. Verdere uitbreiding hiervan zal in de aankomende jaren gebeuren. Studenten van Hogeschool Saxion en de Universiteit Twente zullen verschillende onderzoeksprojecten bij de beek uitvoeren (Gemeente Enschede, 2016).

Sociaal

De belangrijkste stakeholders waarmee is samengewerkt bij het project zijn inwoners, woningcorporaties, kennisinstellingen, het waterschap Vechtstromen en de gemeente Enschede. Vanaf het begin van het project zijn de partijen betrokken, waarbij het samen doen centraal stond. Er is samen met de stakeholders nagedacht over het ontwerp, koppelkansen en hoe er nog meer mensen betrokken konden worden (Gemeente Enschede, 2015). Dit is gedaan door gebruik te maken van een halfjaarlijkse nieuwsbrief, inloopavonden, een kaart met wie waar participeert en via social media. In figuur 16 is te zien hoe de Stadsbeek gebruikt kan worden.

Figuur 16 Impressie gebruik Stadsbeek (Stadsbeek Enschede, 2017)

Beleid

Het waterschap Vechtstromen en de gemeente Enschede participeren vanuit het traject de Klimaat Actieve Stad. Tussen de partijen zijn er afspraken gemaakt wie het onderhoud en beheer doet (Gemeente Enschede, 2015).

Succesfactoren

Het project tot nu toe is goed geslaagd mede door de volgende succesfactoren:

- Omwonenden vanaf het begin betrekken.
- Samen met omwonenden ontwerpen en hun ideeën integreren indien mogelijk.
- Het koppelen van de doelstellingen van lokale partijen over leefbaarheid en klimaat.
- Inwoners informeren over gezamenlijk inkopen van groen/zonnecellen/etc.

- Inwoners laten nadenken over hoe ze de buurt kunnen betrekken.
- Op een kaart laten zien waar en hoe mensen in de wijk participeren.
- Studenten inzetten voor metingen en monitoring van de inpassing.
- Externe partij inzetten om mensen in de wijk te benaderen en betrekken.

Sint-Andries, Antwerpen

Sint Andries is een diverse en levendige wijk in Antwerpen (St-Andries, sd). De gemeente Antwerpen is aan de slag met klimaatadaptatie. Sint Andries is de gekozen wijk om participatie bij klimaatadaptatie met de inwoners te testen. Hiermee is het een living lab, waar constant wordt geleerd over de samenwerking met inwoners. Het doel is om van Sint-Andries een klimaatrobuuste wijk te maken. Hieronder wordt verstaan een aangenamere leefomgeving creëren, waar regenwater kan infiltreren en bufferen, waar de daken multifunctioneel ingezet worden en de zelfraadzaamheid van de inwoners verhoogd is. Dit moet worden bereikt door co-creatie, ofwel in samenwerking met de lokale inwoners en ambtenaren (Gemeente Antwerpen, 2017).

De inpassing

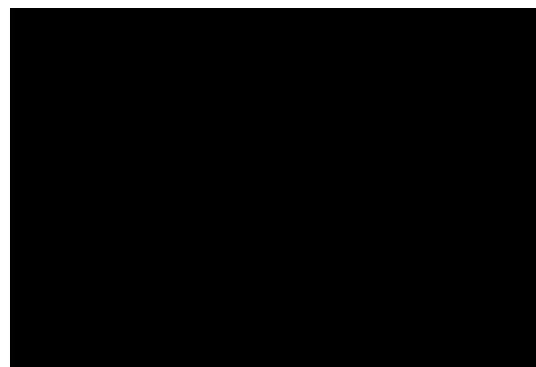
In Sint-Andries zijn verschillende inpassingen uitgevoerd. Deze zijn gericht op water, groen en recreatie. De volgende inpassingen zijn aangelegd, geveltuinen, moestuinen, wadi's, groen en (kunst)grasmatten. Ook zijn er regentonnen aanwezig en een ondergrondse wateropslag. De inpassingen zijn verbonden door een groene corridor (Gemeente Antwerpen, 2017). De kunstgrasmatten zijn tijdelijk en laten zien waar echt gras kan komen. Op deze manier wordt er gemonitord of echt gras hier een bijdrage zal leveren aan de wijk en niet voor hinder zorgt.

Sociaal

Binnen het project is er met verschillende stakeholders samengewerkt. De belangrijkste zijn, inwoners van Sint-Andries, experts van de gemeente Antwerpen, ondernemers in de wijk en onderwijsinstellingen (■■■■■, 2018). De partijen zijn op de hoogte gehouden via de website van stadslab 2050, de lokale krant en flyers. Ook is er een actieve gebiedsnetwerker ingezet om zoveel mogelijk mensen en partijen in de wijk te benaderen en te vragen of zij wilden participeren in het project.

■■■■■ gaf aan dat er vrij snel

verschillende kleine inpassingen zijn gedaan, zoals de kunstgrasmatten. Op deze manier kregen inwoners door dat er wat in de wijk gebeurde en wilde ze graag participeren in het project. In figuur 17 zijn een aantal actieve inwoners te zien op de kunstgrasmatten. Binnen het project was er weinig weerstand, de enige weerstand was in de vorm dat inwoners vonden dat er niet genoeg gebeurde en er meer mogelijk was.

Figuur 17 ■■■■■ ■■■■■

Beleid

Het project is vanuit de gemeente Antwerpen gestart binnen het platform stadslab 2050 wat onderdeel is van het ruimtelijk adaptatieplan Antwerpen (Gemeente Antwerpen, 2017). Vanuit de gemeente was er alleen geld beschikbaar voor het proces en de opzet van het project. De

inpassingen zijn in samenwerking met inwoners en met geld van het Europees URBACT-programma uitgevoerd ().

Succesfactoren

Binnen het project zijn er verschillende succesfactoren, deze zijn hieronder opgesomd:

- Snel implementeren van (kleine) inpassingen om mensen te laten zien dat er wat gebeurt en vervolgens vragen of ze mee willen denken bij andere inpassingen.
- Grasmatten aanleggen om te zien hoe echt groen in de ruimte zal functioneren.
- Samenwerken op verschillende schaalniveaus, zowel lokaal als bestuurlijk. Binnen de gemeente is het ook van belang dat afdelingen samenwerken.
- Inzetten van een actieve gebiedsnetwerker om een breed publiek te bereiken en betrekken.

Gemaal Mercator & Regenplein Erasmuspark, Amsterdam

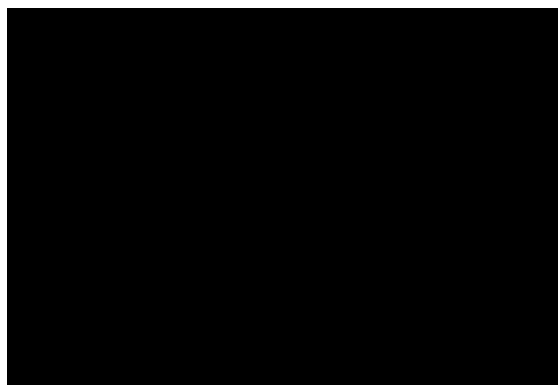
De gemeente Amsterdam heeft in 2015 het plan geïnitieerd om het Gemaal Mercator in het Erasmuspark Amsterdam op te knappen. Hierbij is een maatschappelijk initiatief ingebracht door twee inwoners om verschillende zaken mee te koppelen. Zoals de aanleg van een regenplein en de herinrichting van de zuidwesthoek van het Erasmuspark Amsterdam. Dit is gedaan in samenwerking met inwoners. Het doel was om het gemaal met de omgeving te verbeteren (Hekkens, Regenplein Mercatorstraat, 2017).

De inpassing

Het gemaal met zijn omgeving is verbeterd. Waar het eerst een duistere plek was, is het nu open met bankjes en uitzicht op het park. Tevens is het plein ingericht als regenplein wat in deze situatie betekent dat het water afloopt via een watertrap en vervolgens afstroomt naar het oppervlakte water (). De watertrap is gemaakt van stenen die vrijkwamen bij een straatvernieuwing nabij het plein. Tot slot is er op het dak van het gemaal, dat zich ondergronds bevindt, een groendak aangelegd. Hierdoor steekt het dak een halve meter boven het plein niveau uit en is het groene dak goed zichtbaar.

Sociaal

Het project is geïnitieerd vanuit de gemeente Amsterdam. Vervolgens zijn er verschillende stakeholders aangehaakt, zoals Amsterdam Rainproof, Buro Regen en Water en inwoners. Buro Regen en Water is ingezet om te luisteren naar de wensen van de inwoners en deze mee te nemen in het ontwerp. Verder zijn er in een leegstaand pand in de buurt flexwerkplekken gecreëerd. Hier konden inwoners twee keer in de week langs komen om hun ideeën te vertellen over de herinrichting, zie figuur 18 (Diversen, 2017). Ook is er gebruikt gemaakt van een actieve Facebookpagina en is er een expositie geweest die zorgde voor nieuwsgierigheid bij inwoners.

Figuur 18 (Diversen, 2017)

Beleid

De gemeente heeft het project gestart vanuit de renovatie die nodig was bij het gemaal (Hekkens, Regenplein Mercatorstraat, 2017). Hierbij is de koppeling gemaakt met het project, “Ruimte voor Initiatief” waarbij de gemeente maatschappelijke initiatieven ondersteunt. Op deze manier was er geld en tijd beschikbaar om actief te luisteren naar inwoners. De gemeente heeft er voor gekozen om het beheer in eigen hand te houden (). Inwoners kunnen participeren in het onderhoud als ze willen, maar dit is niet verplicht.

Succesfactoren

is een van de betrokkenen geweest bij het project. In een interview kwamen verschillende aanvullende succesfactoren naar voren. Deze zijn samen met de succesfactoren van het project hieronder opgesomd:

- Transparantie van de gemeente over de plannen, het traject en het verloop van het project.
- Lage drempel voor mensen creëren om te participeren, zo was er een kantoor in de buurt en een Facebookpagina.
- Inwoners hun ideeën ook echt terug laten zien in het ontwerp en de uiteindelijke inpassing.
- Inwoners op hun terrein spreken, dit werd aangegeven als prettig.
- Het actief opzoeken van inwoners.
- Expositie van de plannen in de openbare ruimte om zo de interesse te wekken van inwoners.
- Openbare ruimte inzetten om de koppeling te maken met privaat. (vb. wadi met aansluiting HWA tot perceel)
- Het simpeler maken van keuzes door het gebruik van een toolbox.
- Het nederig opstellen van de gemeente.
- Daadkrachtig project, met een niet te lange doorlooptijd.

Emma's Hof, Den Haag

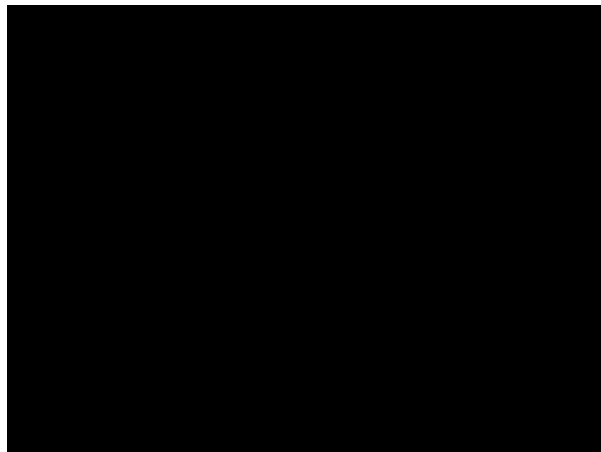
Het Emma's Hof in Den Haag stelde vroeger niet veel voor. Tegenwoordig is er een groen blauwe binnentuin waar iedereen samenkomt. Het begon met een straatfeest waar het idee ontstond om een ongebruikt patronaatsgebouw neer te halen zodat er een openbare tuin gecreëerd kon worden (Stadstuin Emma's Hof, 2011). Dit is gedaan waardoor er een plek is ontstaan waar mensen samenkomen en contacten leggen in een groen gebied.

De inpassing

Het pand in de binnentuin was gesloopt en hiervoor in de plaats is een stadstuin aangelegd. In de stadstuin zijn verschillende inpassingen gerealiseerd. Zo is er een groentetuin, regenton, paviljoen, vijver, speeltuin en waterstroompje. De sloop is gekoppeld aan de aanleg van de binnentuin, waardoor de bouwput direct is veranderd naar de tuin (Stadstuin Emma's Hof, 2011).

Sociaal

Op sociaal vlak is er veel gebeurd gedurende het project. Zo is er met de buurt gezocht naar hoe ze van het idee werkelijkheid konden maken. Om dit te bereiken is er onder andere een Emma's Hof tour georganiseerd om de buurt te betrekken bij de plannen. Ook is er een uitzending op TV-West geweest en is er een website opgezet waar iedereen op de hoogte wordt gehouden over activiteiten in het Emma's Hof. Verder heeft er een workshop met inwoners plaatsgevonden om het ontwerp te bepalen. Tevens is er een kinderworkshop gehouden om de inrichting van de speeltuin te

Figuur 19 Bijeenkomst in het Emma's Hof (Emma's-Hof, 2012)

bepalen (Eerhart, 2014). Door deze participatieve aanpak was iedereen erg enthousiast over de plannen. De buurtinwoners hebben zelf de handen uit de mouwen gestoken om de tuin in te richten en hiervoor zorg te dragen. De ouders en kinderen in de buurt komen samen, wat leidt tot nieuwe vriendschappen en vergrote sociale cohesie. In figuur 19 is een bijeenkomst in de gerealiseerde stadstuin te zien.

Beleid

Het project was erg duur er was namelijk in totaal €1.468.030 voor nodig. De meeste kosten zaten in het opkopen van het leegstaande gebouw. Inwoners van het Emma's Hof hebben door middel van fondswerving het bedrag toch bij elkaar gekregen. Mede door financiering van de gemeente Den Haag, het VROM, de EU en verschillende andere fondsen (Stadstuin Emma's Hof, 2011). De gemeente verstrekke de subsidie in afspraak dat de omwonenden zelf zorg zouden dragen voor het park.

Succesfactoren

Het project is interessant omdat er verschillende vernieuwende succesfactoren in zitten, deze zijn hieronder opgesomd:

- Klimaatadaptatie insteken vanuit de verbetering van de leefomgeving.
- Een workshop met de aannemer en inwoners.
- Voor het realiseren van een speelplek luisteren naar de kinderen door een kinderworkshop.
- Het toekennen van subsidie indien inwoners zelf zorg dragen voor het gerealiseerde project.
- De buurt betrekken door een tour te organiseren om de kansen en het project te bespreken.

Klimaat Actieve Seringenstraat, Zwolle

De Seringenstraat was een erg stenige straat met jaren 30 woningen. [REDACTED] van de Seringenstraat zag hier graag verandering in en initieerde het project Klimaat actieve Seringenstraat. [REDACTED] had last van vervuilde grond in zijn omgeving. Hiervoor zocht hij met omwonenden een oplossing en was die in gesprek met de gemeente. De gemeente zag de kans om sanering te koppelen met herinrichting en klimaatadaptatie.

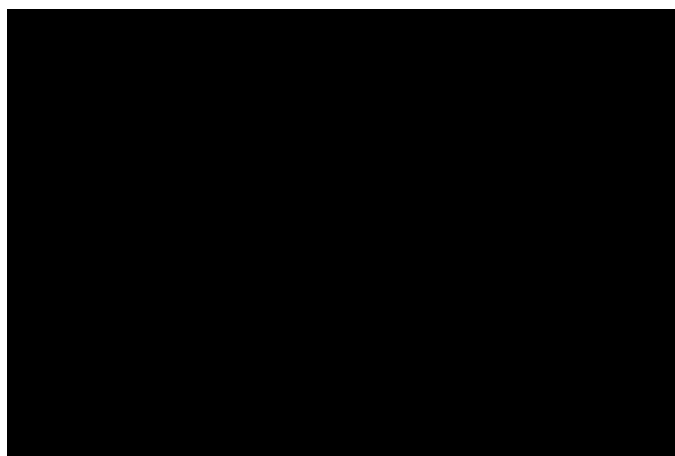
Het doel was om de vervuilde bodem te saneren en hiermee de tuinen klimaatadaptief in te richten. Hierbij werd de koppeling gemaakt om meteen meer te doen op het gebied van adaptatie zoals de aanleg van geveltuinen en waterkratten (Waterschap Drents Overijsselse Delta, 2017).

De inpassing

Wat centraal stond in het project was de grondsanering. Bij het saneren ging de grond open en werd er een gebouw verwijderd. Dit betekende dat de grond open lag en er ruimte was voor inpassingen. Zo zijn er waterkratten aangelegd voor het vasthouden en infiltreren van regenwater. Verder hebben verschillende inwoners meteen hun achtertuin anders ingericht. Door bijvoorbeeld meer aan te leggen groen en een rainwinner, een schutting die regenwater opslaat, te installeren. De effecten van de inpassingen worden gemonitord aan de hand van een klimaatsensor. Deze geeft informatie over de luchtkwaliteit, neerslag, verdamping, hitte en wind. De informatie is te zien via een app (Gemeente Zwolle, 2017).

Sociaal

Het project is geïnitieerd door de inwoners van de straat. De gemeente Zwolle en Waterschap Drents Overijsselse Delta zijn aangesloten bij het project om mee te denken en faciliteren (Initiatiefrijke Zwolle, 2017). Op deze manier is er met elkaar nagedacht over de inrichting van het gebied en de koppelkansen die de sanering meebracht. Betrokkenheid is onder andere gecreëerd door een geveltuinloterij (). Hierbij was de hoofdprijs een gratis geveltuin die werd aangelegd door een tuinontwerper. Dit werd tevens een showcase zodat andere konden zien hoe de geveltuin aangelegd kon worden, zie figuur 20 (). Verder zijn er filmpjes gemaakt over de ontwikkelingen die op een eigen website zijn geplaatst.

Figuur 20 Opening geveltuinen

Beleid

Het Waterschap Drents Overijsselse Delta heeft met de subsidie 'Klimaat Actief!' het project gesteund (). Een grote supermarktketen in het gebied wilde graag bijdragen aan het project en heeft planten voor de geveltuin gesponsord.

Succesfactoren

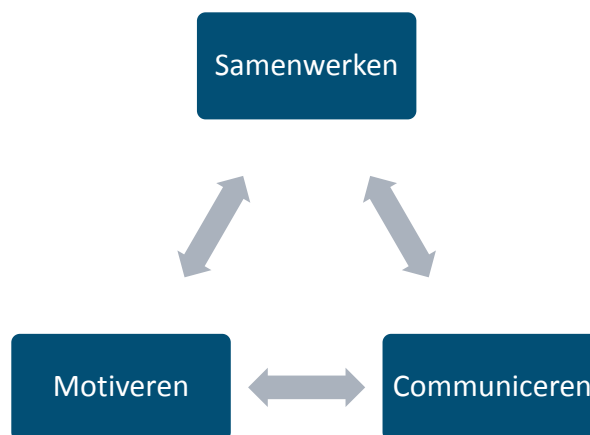
Bij het project zijn er verschillende succesfactoren aan te wijzen. Deze zijn hieronder opgesomd:

- Daadwerkelijk met alle partijen aan tafel zitten om te denken over oplossingen en de aanpak hiervan.
- Mensen enthousiast maken door er een win-factor aan te hangen en maak gebruik van een voorbeeld in de straat. (inzetten geveltuinloterij)
- Lokale ondernemers opzoeken die in middelen een bijdrage kunnen leveren.

- Inwoners de voordelen laten zien die zij ervaren in de toekomst.
- Zorgen voor enkele actievelingen in de wijk, deze kunnen anderen enthousiast maken en laten zien hoe leuk bijvoorbeeld een geveltuin of groen dak is.
- De faciliterende, transparante en meedenkende rol van de gemeente.

3.3.2 Participatie thema's volgend uit succesfactoren

In totaal zijn er achtentwintig maatregelen in vijf referentieprojecten getroffen om inwoners actief te betrekken bij klimaatadaptatieprojecten. Het bundelen en analyseren van de maatregelen heeft geresulteerd in een participatiemodel waar in drie kenmerkende thema's met elkaar in verbinding staan. De drie thema's zijn samenwerken, motiveren en communiceren, zie figuur 21. Elk thema bestaat uit drie voorwaarden. Hieronder worden de thema's met bijbehorende voorwaarden toegelicht.

Figuur 21 Participatiemodel

Samenwerken

Bij de analyse van de referentieprojecten blijkt dat samenwerken een belangrijk element is voor succesvolle participatie. De randvoorwaarden voor dit thema worden hieronder toegelicht.

Tijdig betrekken

In de referentieprojecten zijn de inwoners tijdig betrokken om het participatieproces te doorlopen. Dit betekent dat er vanaf de initiatiefase moeite is gedaan om inwoners te betrekken. Tevens worden de daadkrachtige projecten met een korte doorlooptijd als prettig ervaren. Door het tijdig betrekken is in de referentieprojecten de Participatieparadox doorbroken.

Samen ontwerpen

Het samenwerken aan het ontwerp om de kennis en kunde van de lokale expert, de inwoner, te koppelen aan die van de expert van de gemeente is bij de referentieprojecten succesvol gebleken. Indien inwoners hun eigen ideeën kwijt konden waren ze bereid om mee te werken bij het project. Hierbij werden tevens de klimaatdoelstellingen van lokale actoren te gekoppeld aan het project. Zo zijn er bijvoorbeeld collectief planten ingekocht om de tuinen groener in te richten.

Perceptie leefomgeving

Om de samenwerking te bevorderen zijn de partijen duidelijk geweest over hun perceptie op de leefomgeving. Deze was namelijk niet altijd hetzelfde. Zo was er bijvoorbeeld een inwoner die de tuin niet groen wilde inrichten omdat de kat van de buren dan daar kwam poepen. In de projecten is het succesvol gebleken om de leefomgeving zo in te richten dat de meeste belangen behartigd werden. Een bijkomstigheid hierbij was dat als inwoners zelf hun leefomgeving ingericht hadden ze eerder geneigd waren om hiervoor zorg te dragen.

Motiveren

Uit de referentieprojecten blijkt dat het essentieel is om inwoners te motiveren om het participatieproces op gang te krijgen. Hieronder worden de voorwaarden met voorbeelden gegeven om inwoners te motiveren.

Fysiek kennismaken

Inwoners te motiveren door hen in de praktijk kennis te laten maken met inpassingen bij het project blijkt te werken bij de onderzochte referentieprojecten. Een voorbeeld hiervan is dat verschillende (kleine) goedkope inpassingen, zoals kunstgrasmatten zijn gedaan. Ook is er een expositie van de plannen in de leefomgeving van de inwoners gehouden en heeft er een wandeling in de wijk plaatsgevonden. Daardoor konden de inwoners kennismaken met de omgeving van het project. Het fysiek kennismaken hield bij de projecten ook in dat er iemand in de wijk aanwezig was waarmee de inwoners konden praten. Deze persoon was bekend bij de inwoners en benaderde hen om te participeren bij het project. Evenzeer is er een lage drempel voor inwoners gecreëerd door gemeenteamttenaren te laten flexwerken in het projectgebied. De inwoners konden binnenlopen en vragenstellen over het project.

Maatschappelijke betrokkenheid

Maatschappelijke betrokkenheid heeft bij de referentieprojecten voor verbondenheid en daarmee motivatie van de inwoners geleid. Een voorbeeld hiervan is dat een buurman van een inwoner een geveltuin realiseerde en dat deze inwoner vervolgens zelf ook geveltuin wilde. Tevens zijn inwoners ingezet om andere inwoners te betrekken. Dit is gedaan door inwoners zelf na te laten denken hoe ze de andere inwoners konden betrekken.

Nudging

Nudging, beter bekend als het iemand een duwtje in de rug geven, heeft er bij de referentieprojecten voor gezorgd dat mensen gemotiveerd werden. Dit is gedaan door een financiële stimulans te bieden voor het nemen van klimaatadaptieve oplossingen. Hiernaast is er ook gebruik gemaakt van een winfactor. Een voorbeeld hiervan is de geveltuinloterij in de [REDACTED].

Communiceren

Het is bij de referentieprojecten voor voren gekomen dat communiceren zowel intern als extern belangrijk is voor een goede samenwerking. Intern was het nodig om de juiste mensen te benaderen en in te lichten. Hieronder wordt aangegeven wat de voorwaarden voor externe communicatie zijn.

Transparantie gemeente

Uit de referentieprojecten is op te maken dat transparantie van de gemeente in de communicatie als prettig is ervaren. Dit betekent dat de gemeente zijn kennis en informatie over het traject en het verloop van het project heeft gedeeld. Ook heeft in de referentieprojecten de gemeente zich in een gelijkwaardige positie ten opzichte van de inwoners opgesteld. Dit is bijvoorbeeld gedaan door te zeggen, “zo kan je het aanpakken” in plaats van “zo pakken we het aan”. Hierdoor voelden de inwoners zich betrokken en was de gemeente niet meer ‘de boeman die opeens met alle plannen op tafel komt’.

Kaders stellen

Het helder communiceren over kaders, ofwel randvoorwaarden heeft er in de referentieprojecten voor gezorgd dat de alle partijen op een lijn kwamen. Zo is het duidelijk gemaakt hoeveelheid tijd en geld er beschikbaar was in het project. Daarmee zijn de verwachtingen gemanaged. Binnen de gezamenlijk opgestelde randvoorwaarden kon het ontwerp van de klimaatadaptieve inpassing gemaakt worden.

Duidelijke taal

Bij de referentieprojecten is door de gemeente zo min mogelijk ambtelijke- en vaktaal gebruikt in de communicatie met de inwoners. Dit is gedaan om de inwoners op een voor hun begrijpbare wijze te benaderen. Een voorbeeld hiervan is dat klimaatadaptatie niet bekend was onder alle inwoners. Vandaar dat er termen zijn gebruikt die de inwoners wel aanspreken zoals het groener en gezelliger inrichten van de straat en tuin door planten.

3.3.3 Participatie ten opzichte van de factoren van invloed op participatie

In tabel 4 is beschreven hoe de invloeden van participatie zich verhouden tot de resultaten van de maatregelen voor het betrekken van inwoners bij de referentieprojecten. De projecten hebben allemaal een goed participatieproces doorlopen, waarbij de maatregelen succesvol zijn gebleken.

Tabel 4 Participatie in de referentieprojecten gespiegeld aan factoren die de mate van participatie beïnvloeden

Inwoner	Motiveren inwoners	Overheid	Motiveren inwoners
Noodzaak	De noodzaak van de inpassing was bij de meeste projecten duidelijk voor de inwoners. Indien dit niet het geval was is klimaatadaptatie veelal vanuit een ander thema, zoals verbetering van de leefomgeving ingestoken om mensen toch te betrekken.	Schijnparticipatie	Schijnparticipatie is in de projecten voorkomen door in de eerste fase inwoners te betrekken en samen de randvoorwaarden op te stellen. Gedurende het proces is er tevens contact gebleven tussen de gemeente en de inwoner.
Taak	De inwoners zagen in de projecten het niet altijd als hun taak om een bij te dragen aan klimaatadaptatie. Desondanks is dit wel gedaan, mede door de samenwerking in te steken vanuit andere thema's. Zoals het verbeteren van de leefomgeving. Een andere reden om te participeren was doordat er maatschappelijke betrokkenheid was bij de projecten.	Vertrouwen	Vertrouwen is veelal gecreëerd door één aanspreekpunt in de wijk te hebben. Tevens is door het zien van de inwoner als expert en het samen opstellen van de randwoorden vertrouwen gecreëerd tussen de partijen. Door het samen opstellen van de randvoorwaarden was het vanaf het begin duidelijk wat er wel en niet mogelijk was.

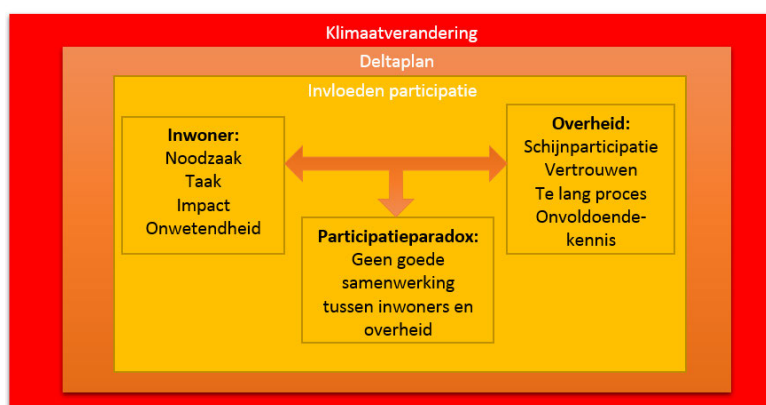
Onwetendheid	Onwetendheid bij inwoners over de manier waarop klimaatadaptieve maatregelen getroffen kunnen worden is veelal opgehelderd door met experts en ontwerpers samen te werken.	Te lang proces	De meeste projecten hebben een korte doorlooptijd gehad, mede doordat inwoners vanaf het begin inspraak hadden. Hierdoor kon de besluitvormingsfase sneller doorlopen worden. Indien er een langere doorlooptijd was, bleef er toch goed contact om de mensen te betrekken.
Impact	De participatieprocessen zijn ingestoken zodat de inwoners daadwerkelijk impact konden maken. Dit is gedaan door vanaf de eerste fase met de inwoners aan de slag te gaan. De inwoners zijn tevens als experts van hun leefomgeving ingezet.	Onvoldoende kennis	Niet bij alle projecten was het duidelijk op wat voor manier participatie opgepakt kon worden. Dit werd door de inwoners niet als probleem gezien, doordat de inwoners inzagen dat de gemeente moeite deed om hen te betrekken en er goed contact was.

H4 Conclusie

Het onderzoeksdoel is kennis ontwikkelen over maatregelen die Gemeente Rotterdam kan treffen om Rotterdammers bij klimaatadaptatieprojecten te betrekken. Dit is gedaan in het kader van het Deltaplan. De onderzoeksvraag die centraal heeft staat binnen het onderzoek luidt als volgt:

“Met welke maatregelen kan Gemeente Rotterdam de participatie van de Rotterdammer bij klimaatadaptatieprojecten in het kader van het Deltaplan vergroten?”

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden is de Rotterdamse aanpak bij projecten en de maatregelen hierbinnen om inwoners te betrekken onderzocht. Tevens zijn verschillende maatregelen om inwoners te motiveren voor participatie bij klimaatadaptatieprojecten in referentieprojecten onderzocht. Vervolgens zijn de maatregelen gespiegeld aan de invloeden van participatie. Het conceptueel model met de invloeden van participatie en de context waarbinnen deze van belang zijn, is in figuur 22 weergegeven.

Figuur 22 Conceptueel model

Met behulp van een analyse is bepaald in hoeverre de maatregelen van Gemeente Rotterdam en de referentieprojecten succesvol zijn voor participatie met inwoners. Deze analyse is uitgevoerd door de maatregelen van de onderzoekresultaten te vergelijken met de invloeden van participatie. Hieronder wordt per factor die van invloed is op participatie kort beschreven in hoeverre deze succesvol is bij de Rotterdamse aanpak en de referentieprojecten. Vervolgens is geconcludeerd wat dit betekent in het kader voor het advies aan het Deltaplan. Daarmee is antwoord op de hoofdvraag gegeven. De conclusies dragen bij om de Participatieparadox te voorkomen. In hoofdstuk 5 is het advies voor participatie in het Deltaplan op basis van de conclusies uitgewerkt.

Inwoner

Noodzaak

Rotterdamse aanpak: De gemeente neemt geen expliciete maatregelen om inwoners de noodzaak van de inpassingen in te laten zien. Daardoor wordt de participatie niet als succesvol gezien.

Referentieprojecten: De noodzaak van de inpassing is duidelijk gemaakt bij de inwoners, daardoor was het participatieproces succesvol.

Conclusie: Voor een succesvolle participatie is het belangrijk op focus aan te brengen op de noodzaak van klimaatadaptatieve maatregelen.

Taak

Rotterdamse aanpak: In principe stelt de gemeente dat inwoners geen specifieke taken hebben en dat de mate van participatie afhankelijk is van de participatievorm die wordt toegepast. De mate van succes van het participatieproces is afhankelijk van de toegepaste participatievorm.

Referentieprojecten: Bij de referentieprojecten zagen de inwoners het niet altijd als hun taak om bij te dragen aan klimaatadaptatie. Desondanks is dit wel gedaan door klimaatadaptatie vanuit een ander thema in te steken en daarmee het participatieproces tot een succes te brengen.

Conclusie: Bij het Deltaplan is het belangrijk om het taakgevoel van inwoners te versterken.

Onwetendheid

Rotterdamse aanpak: De gemeente stelt in de Rotterdamse aanpak niet dat er een bijdrage moet worden geleverd aan kennis om de inwoner zelf aan de slag te laten gaan. Doordat de gemeente hierin geen maatregelen neemt wordt dit als niet succesvol gezien.

Referentieprojecten: In de referentieprojecten hebben inwoners samengewerkt met experts om de onwetendheid weg te nemen. Dit is succesvol gebleken.

Conclusie: In het Deltaplan kunnen maatregelen getroffen worden om samen met de inwoners aan de slag te gaan om de onwetendheid weg te nemen.

Impact

Rotterdamse aanpak: De gemeente hanteert veel kaders, waardoor het lastig is voor inwoners om impact maken bij een project. Indien de inwoners geen impact kunnen maken wordt het participatieproces als onsuccesvol gezien.

Referentieprojecten: De participatieprocessen zijn ingestoken zodat de inwoners daadwerkelijk impact konden maken. Dit heeft geleid tot succes.

Conclusie: Bij projecten in het Deltaplan kunnen maatregelen genomen worden om inwoners impact te laten maken bij het project.

Overheid

Schijnparticipatie

Rotterdamse aanpak: Participatie wordt momenteel meegenomen vanaf de tweede fase in een project. In deze fase staan de kaders vaak al vast, waardoor de kans op schijnparticipatie vergroot wordt en daarmee de kans dat het participatieproces niet succesvol is toeneemt.

Referentieprojecten: Schijnparticipatie is in de projecten succesvol voorkomen door in de eerste fase inwoners te betrekken en samen de randvoorwaarden op te stellen.

Conclusie: Om schijnparticipatie te voorkomen in het Deltaplan kan er eerder met inwoners worden samengewerkt.

Vertrouwen

Rotterdamse aanpak: Er wordt niet specifiek ingezet om het vertrouwen in de organisatie te vergoten en daarmee de participatie tot een succes te brengen.

Referentieprojecten: Er is actief zorg gedragen om vertrouwen in de overheid te ontwikkelen bij het project. Dit heeft bijgedragen aan het succes van het project.

Conclusie: Binnen het Deltaplan kunnen er maatregelen getroffen worden om het vertrouwen te vergroten.

Te lang proces

Rotterdamse aanpak: De projecten hebben meestal een lange doorlooptijd. De gemeente geeft hierbij aan dat partijen en personen in het participatieproces kunnen wisselen. Dit vergroot de kans dat het participatieproces negatief wordt beïnvloed.

Referentieprojecten: De meeste projecten hebben een korte doorlooptijd gehad. Bij de projecten met een langere doorlooptijd is er goed contact tussen de betrokken gebleven. Daarmee zijn de maatregelen voor participatie succesvol gebleken.

Conclusie: In het Deltaplan kunnen de klimaatadaptatieprojecten zo worden ingericht dat het proces niet te lang is. Indien er wel een lang proces nodig is kan er goed contact tussen de betrokkenen gehouden worden, waarbij de partijen en personen niet wisselen.

Onvoldoende kennis

Rotterdamse aanpak: In de standaard Rotterdamse aanpak wordt verwezen naar kennis over manieren om participatie deel uit te laten maken van het project. De mate van succes in het participatieproces is afhankelijk van de participatievorm die wordt gevoerd.

Referentieprojecten: In de projecten was participatie veelal onderdeel van het project. Indien er niet voldoende kennis was, is er samen met inwoners opzoek gegaan naar een geschikte participatievorm om het project tot een succes te maken.

Conclusie: De toelichting van maatregelen om participatie onderdeel uit te laten maken van de projectaanpak kan worden meegenomen bij het Deltaplan.

H5 Advies participatie Deltaplan

Het Deltaplan is een integraal plan van Gemeente Rotterdam om bestand te worden tegen de negatieve effecten van klimaatverandering. In dit hoofdstuk wordt een advies gegeven over maatregelen om met de Rotterdammer klimaatadaptatieprojecten in het kader van het Deltaplan uit te voeren. Dit advies volgt uit de conclusie op de onderzoeksvraag die in hoofdstuk 4 is geformuleerd. De conclusie op de hoofdvraag en de thema's die volgen uit de succesfactoren, zijn gecombineerd tot aanbevelingen. Deze zijn zowel te verdelen in algemene aanbevelingen en aanbevelingen per projectfase.

5.1 Algemene aanbevelingen

Er kunnen verschillende algemene aanbevelingen worden gedaan voor participatie met de Rotterdammer. De aanbevelingen zijn dat participatie als maatwerk kan worden gezien, de Rotterdammer als expert kan worden ingezet, er continuïteit en eerlijkheid nodig is en dat er veranderingen nodig zijn in denk- en werkwijze van de gemeentelijke organisatie.

5.1.1 Participatie is maatwerk

Participatie is maatwerk betekent verschillende dingen. Om te beginnen is Rotterdam een stad waarin veel verschillende mensen wonen. Ieder met zijn eigen leefwereld, gedachtengoed en normen en waarden. Hierdoor ervaart iedereen zijn leefomgeving op een eigen manier. Vandaar dat elke wijk een eigen aanpak nodig heeft. De verschillende opvattingen op de leefomgeving kunnen leiden tot onenigheid en miscommunicatie tussen de partijen. Daarom is het van belang dat beide partijen aangeven hoe ze de leefomgeving ervaren om zo op één lijn te komen. De huidige aanpak van de gemeente bij projecten werkt met duidelijke stappen en plaatst participatie in een hokje. Burgerparticipatie laat zich echter niet goed in hokje plaatsen omdat het maatwerk is. Zo hoeft het vooraf niet altijd duidelijk te zijn welke participatievorm er wordt gevoerd. Dit is afhankelijk van de wensen en behoeften van de inwoners in het betreffende gebied. Het gaat erom dat de Rotterdammers de kans hebben om te participeren en actief worden benaderd en betrokken als daar de behoefte toe is.

5.1.2 De Rotterdammer als expert

De Rotterdammer als expert, dat is lastig te begrijpen voor sommige ambtenaren. Momenteel is er niet altijd vertrouwen in de Rotterdammer. Hierdoor kan het zijn dat de meningen en ideeën niet serieus worden genomen. Dit is jammer, want inwoners weten meestal als de beste wat er speelt in hun leefomgeving. Tevens kunnen er inhoudelijke experts over klimaatadaptatie in een wijk aanwezig zijn. Vertrouwen in de Rotterdammer kan het project ten goede komen. Indien de inwoner als expert wordt ingezet is het van belang dat dit op een juiste manier gebeurt. Zo moeten zijn standpunten gehoord en verwerkt worden. Ook is het nodig dat de gemeente transparant is in informatieverstrekking. Het meteen duidelijk stellen van kaders over wat wel en niet mogelijk is voor de inpassing binnen de randvoorwaarden helpt om teleurstelling te voorkomen. Verder is er duidelijke taal nodig van de ambtenaren. Dit betekent dat er niet te veel met ambtelijke- en vaktermen wordt gecommuniceerd.

5.1.3 Continuïteit en eerlijkheid

Continuïteit in het participatie proces is van belang om de inwoners blijvend bij het project te betrekken. Om inwoners te betrekken kunnen er wijknetwerkers worden ingezet. De wijknetwerkers koppelen verschillende thema's zoals buitenruimte en sociaal in de wijk en dienen als woordvoerder van de gemeente. Zodat er één centraal aanspreekpunt in de wijk is. Dit betekent niet dat deze persoon alles weet over de vakgebieden, maar wel weet wat er in het betreffende projectgebied speelt. De vragen van inwoners kan deze persoon intern doorspelen naar de juiste collega's om zo tot een goed antwoord op de vraag te komen. De wijknetwerker is eerlijk en transparant tegen de inwoners over het verloop van het project. Op deze manier blijven de inwoners op de hoogte en voelen ze zich gehoord. Het inzetten van een wijknetwerker kan vanaf het moment dat het participatieproces wordt gestart tot in de beheerfase.

5.1.4 Interne veranderingen in denk- en werkwijze

Burgerparticipatie op een manier uitvoeren zodat beide partijen profijt hebben vraagt om een andere denk- en werkwijze van de meeste ambtenaren. Zoals eerder genoemd kan burgerparticipatie niet in een van de hokjes worden geplaatst. Daarom is het nodig dat dit idee wordt losgelaten. Verder is het momenteel zo dat er wordt gezegd dat burgerparticipatie wordt meegenomen terwijl dit niet altijd het geval is. Een voorbeeld is dat bij een project een analyse van oplossingen is uitgevoerd. Met deze analyse wordt naar inwoners gegaan om hun mening te vragen. In dit proces kunnen de inwoners hoogstens hun stem laten horen over het ontwerp. Een betere aanpak is dat er met Rotterdammers een ontwerp wordt gemaakt zodat beide partijen hier achter staan. Hierbij kan er wel een probleemanalyse worden uitgevoerd zodat de context van het probleem duidelijk is. Een toolbox met klimaatadaptieve oplossingen kan helpen om aan te geven welke inpassingen er mogelijk zijn en hoe deze werken. Ook zijn er intern veranderingen nodig als er één centraal aanspreekpunt in de wijk komt. Dit kan zoals eerder genoemd een wijknetwerker zijn. Het is niet te verwachten dat het betreffende persoon kennis en kunde heeft over alle zaken van het project. Daarom moet deze persoon goed weten wie er intern nodig is om de vraag van de inwoner te beantwoorden.

5.2 Aanbevelingen per projectfase

Deze paragraaf is een aanvulling van de huidige aanpak, zoals in 5.1 beschreven, met het onderdeel burgerparticipatie. Om participatie mee te nemen is er een nieuwe fase toegevoegd de 0-fase, zie figuur 23. Elk fase eindigt net als in de huidige aanpak met een beslismoment. Meer hierover is te lezen in 3.1.1.

Figuur 23 Huidige aanpak aangevuld met 0-fase

In tabel 6 is de aanpak weergegeven en aangevuld met advies over de manier om burgerparticipatie in de betreffende fase mee te nemen.

Tabel 1 Beschrijving van de fasen met burgerparticipatie

Fasering volgens RSPW	Advies	Acties omtrent burgerparticipatie
0. 0-fase	Fase 0 is een nieuwe fase bij een project. In deze fase kan procesmanagement helpen om een eerste indicatie van het probleem te geven. Vervolgens moet er worden beslist of participatie onderdeel wordt van het projectmanagement. Als dit antwoord ja is kan er in de initiatieffase meteen met burgerparticipatie aan de slag worden gegaan.	- Beslis of participatie onderdeel wordt van het project. - Gebiedsnetwerker inschakelen om gedurende het hele project het aanspreekpunt in de wijk te zijn. (indien burgerparticipatie)
1. Initiatief	In deze fase wordt het probleem onderzocht. Dit kan samen met experts van de gemeente en inwoners. Hierbij kunnen beide expertises helpen een beter beeld te krijgen van de situatie en mogelijkheden. Dit kan bijvoorbeeld worden gedaan door het houden bijeenkomsten met een gezamenlijke brainstorm. Ook kunnen de partijen hun wensen aangeven om kansen mee te koppelen. Een wandeling in de wijk kan hierbij helpen om te zien of er nog kansen mogelijk zijn. De wensen en randwoorden worden vervolgens vastgelegd.	- Organiseer bijeenkomsten om te vertellen over het project en hoor de ideeën van inwoners. - Betrokken inwoners denken na over hoe andere inwoners betrokken kunnen worden. - Wandeling in de wijk over wat waar wel en niet mogelijkheden zijn. - Randvoorwaarden en kansen met de belanghebbende partijen opstellen.
2. Voorbereiding	Het probleem is duidelijk en goed in kaart gebracht. Nu is het van belang om te zoeken naar oplossingen. De oplossingen kunnen samen met de inwoners binnen de eerder opgestelde randvoorwaarden worden bedacht. Op deze manier worden de wensen meteen duidelijk en is er waarschijnlijk groter draagvlak voor het ontwerp. Het is bij het samen bedenken van oplossingen belangrijk dat er echt samen wordt gedacht. Dit betekent dat de gemeente niet met de plannen op tafel komt en er alleen aanpassingen kunnen worden gedaan. Een ontwerpssessie met een architect waarin binnen de randvoorwaarden het ontwerp wordt gemaakt, zorgt ervoor dat alle ideeën gehoord en meteen toegepast in het ontwerp kunnen worden. Hierdoor is de kans groter dat de volgende fase sneller doorlopen wordt. Indien inwoners	- Bekendmaken dat er oplossingen worden onderzocht. - Vrije ontwerp workshops houden met de betrokkenen. - Wandeling in de wijk om te zien waar oplossingen wel en niet mogelijk zijn. - Voorbeelden van de inpassingen laten zien. - Een win-factor meenemen als beloning voor het participeren. (bijvoorbeeld de geveltuinloterij)

	zelf inpassingen gaan uitvoeren kan het helpen om ze hiermee fysiek kennis te laten maken.	
3. Besluit	In deze fase wordt het besluit genomen over hoe het probleem wordt opgelost. Het voordeel ten opzichte van de normale aanpak is dat de inwoners al hun mening hebben laten horen in het ontwerp. Wel is er in deze fase nog de ruimte om meer inwoners te betrekken, zodat er nog invloed op het besluit kan worden geleverd. Indien inwoners zelf wat gaan doen kan in deze fase nudging helpen om ze toch over de streep te trekken om inpassingen uit te voeren. Uiteindelijk wordt deze fase afgesloten met het besluit over het definitief ontwerp. Dit besluit wordt gemaakt in samenspraak met de Rotterdammers.	- Expositie van de plannen in de openbare ruimte. - Rotterdammers nog een keer om hun mening vragen ter bevestiging van de eerder gemaakte oplossingsrichting - Nudging inzetten om mensen zelf actie te laten ondernemen. - Besluiten van het definitiefontwerp met de Rotterdammers maken.
4. Uitvoering	In de uitvoeringsfase wordt het opgestelde beleid uitgevoerd. Dit kan zowel door een interne of externe partij worden gedaan. Handhaving dat de uitvoering goed verloopt wordt door de gemeente gedaan. Ook moet er soms nog vergunningen worden verleend in deze fase. Hedendaags is dit de fase waarin inwoners het actiefst worden. Met het nieuwe proces zullen de inwoners al betrokken zijn en kan de Participatieparadox voorkomen worden.	- Inwoners op de hoogte houden over het verloop van de uitvoering.
5. Beheer	In deze fase wordt gecontroleerd of alles volgens het plan is geïmplementeerd. Vervolgens is het van belang dat het project beheerd wordt. Dit kan zowel door inwoners als door de gemeente of een beide worden gedaan. De keuze voor wie het project is al duidelijk en vastgelegd in de besluitfase. Tot slot kunnen de leermomenten van het project worden vastgelegd en gedeeld. Op deze manier kan het volgende project soepeler verlopen.	- Controle van beide partijen of het beheer goed wordt uitgevoerd. - Vastleggen en delen leermomenten.

H6 Discussie

In het onderzoek zijn verschillende keuzes gemaakt en staan punten ter discussie. De discussiepunten en mate van invloed op het rapport staat hieronder beschreven. Tevens worden er bij sommigen discussiepunten aanbevelingen gedaan voor vervolgonderzoek. Tot slot worden er algemene aanbevelingen gegeven over opvallende bevindingen gedurende het onderzoek.

Keuzes in onderzoek

Met de start van het onderzoek liep het Deltaplan pas enkele weken. Hierdoor was er nog veel onduidelijkheid over het precieze doel en de manier waarop dit bereikt moest worden. Daardoor is het met de start van het onderzoek niet meteen duidelijk geweest dat er een adviesrapport voor het Deltaplan nodig was. Gedurende het onderzoekstraject heeft het Deltaplan meer vorm gekregen en daarmee ook het onderzoek. Wekelijkse overleggen met de opdrachtgever en eigen inzichten hebben geholpen om uiteindelijk naar een gewenst eindresultaat te werken. Daarvoor zijn de hoofd- en deelvragen gedurende het onderzoek verschillende keren aangescherpt.

De eerste aanscherping is de doelgroep geweest. Het was onduidelijk op welke private partijen er gefocust zou worden binnen het onderzoek. Door verder onderzoek bleek dat de gemeente al een actieve samenwerking heeft met de woningcorporaties. Een andere partij, de vastgoedontwikkelaars, heeft gedurende het onderzoek aangegeven dat ze bij de bouw moet voldoen aan regels die ze worden opgelegd. Het toevoegen van bepaalde criteria zal er waarschijnlijk voor zorgen dat er vaker klimaatadaptief wordt gebouwd. Daarmee is de primaire focus op huiseigenaren gekomen. Huiseigenaren zijn in de context, inwoners van Rotterdam die een eigen huis bezitten. Verder in het onderzoek is het duidelijk geworden dat het rapport zou dienen als advies voor het Deltaplan, dit is de tweede aanscherping in de hoofdvraag geweest. Het Deltaplan heeft een stad brede aanpak, daarom is er besloten de doelgroep aan te passen naar de Rotterdammer.

Discussiepunten

Om het advies voor participatie specifiek te maken voor het Deltaplan is de koppeling gemaakt met de standaard aanpak voor projecten van de gemeente. De werk- en denkwijze van Gemeente Rotterdam is onderzocht aan de hand van beschikbare documenten, gesprekken en een workshop. In totaal zijn er ongeveer 12.000 werknemers bij de gemeente. Sommige hiervan zullen de teksten anders interpreteren dan in het onderzoek staat beschreven. De resultaten van de van de beschikbare documenten, gesprekken en de workshop zijn gegeneraliseerd. Dit is nodig geweest om uitspraken te doen over de aanpak van Gemeente Rotterdam.

Bij het onderzoeken van de referentieprojecten zijn verschillende succesfactoren bekend geworden. Het bundelen en analyseren van de maatregelen heeft geresulteerd in drie kenmerkende thema's. Mede op basis van deze thema's is het advies voor het Deltaplan geformuleerd. Het onderzoeken van andere referentieprojecten kan leiden tot andere thema's. Hierdoor kan tevens het advies voor participatie in het Deltaplan veranderen. Desondanks wordt het advies als bruikbaar gezien, omdat de resultaten zijn verzameld via een format dat door de opdrachtgever is gecontroleerd op bruikbaarheid.

De standaard Rotterdammer bestaat niet, dit komt doordat er grote diversiteit is binnen de bevolking van de stad. Om toch een uitspraak te doen over de aanpak van de Rotterdammer is het advies op basis van vergelijking van de referentieprojecten gegeven die elk een eigen inwoners achtergrond hebben. Er wordt geadviseerd om pilot projecten uit te voeren in Rotterdam om inzicht te krijgen op wat wel en niet werkt betreft participatie. De pilot projecten kunnen in principe per direct van start gaan, nog voordat er met het Deltaplan zelf wordt gewerkt. Vervolgens kunnen de leermomenten worden meegenomen bij de volgende projecten.

Algemene aanbevelingen

Het Deltaplan raakt veel verschillende afdelingen binnen de gemeente. Niet alle afdelingen weten van elkaar met welke projecten ze bezig zijn. Vandaar dat het wordt aanbevolen om te onderzoeken welke afdelingen binnen Gemeente Rotterdam overlap vinden met het Deltaplan. Vervolgens kan er worden onderzocht of er koppelkansen zijn, zodat projecten efficiënt kunnen worden uitgevoerd. Dit kan tevens voorkomen dat inwoners door verschillende afdelingen benaderd worden. Hierdoor kan er namelijk participatiemoeheid ontstaan wat het proces niet ten goede komt.

Een andere aanbeveling is het koppelen van de verschillende initiatieven die Gemeente Rotterdam heeft. Neem bijvoorbeeld, Water Sensitive Rotterdam, Resilient Rotterdam en het Rotterdam Climate Initiative. Al deze initiatieven vinden overlap met elkaar, sommige werknemers wisten zelf niet eens alle verschillen, ditzelfde geldt waarschijnlijk voor de Rotterdammer. Advies hierbij is om te onderzoeken of er een platform er gecreëerd kan worden, zodat er een centrale plek is voor de Rotterdammers om informatie te vinden over klimaatadaptatie.

Bibliografie

- Aboutaleb, A. (2016). *Delta Rotterdam*. Gemeente Rotterdam. Opgeroepen op Februari 15, 2018, van <http://www.rotterdamclimateinitiative.nl/documents/2016/RCI%20Delta%20Magazine%202016%20NL-DEF.pdf>
- Berends, E.-J. (2017, 26 jinu). *deswollenaar*. Opgeroepen op Mei 7, 2018, van deswollenaar: <https://deswollenaar.nl/algemeen/seringenstraat-in-assendorp-wordt-klimaatbestendig>
- Brus, C. (2013). *Duurzaamheidsagenda 2014-2017*. Doetinchem: Gemeente Doetinchem. Opgehaald van https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=10&ved=0ahUKEwiCstSjxKDBAhXE7BQKHR_NBIEQFghzMAk&url=https%3A%2F%2Fbesluitvorming.doetinchem.nl%2Fvergaderingen%2Fbeeldvormende-raad%2F2013%2F14-november%2F19%3A30%2FDuurzaamheidsagenda-2014-2017
- Bunt, M. (2015). *Gemeentelijk rioleringsplan*. Rotterdam: Gemeente Rotterdam. Opgehaald van https://www.rotterdam.nl/wonen-leven/grp/Gemeentelijk_rioleringsplan.pdf
- Buuren, A. v., & Teisman, G. (2009). *De governance van klimaatadaptatie*. Unisversiteit Twente. Opgehaald van <https://www.utwente.nl/en/nig/research/archive/2009/Papers/panel12papervanbuuren.pdf>
- Opgeroepen op Mei 7, 2018, van destentor: <https://www.destentor.nl/zwolle/geveltuinjes-en-klimaatkratten-tegen-wateroverlast-en-hitte-in-zwolle~a5f67022/>
- Dekker, P., Ridder, J. d., Houwelingen, P. v., & Broek, A. v. (2016, december 30). *Burgerperspectieven 2016*. Opgeroepen op maart 13, 2018, van Sociaal Cultureel Planbureau: https://www.scp.nl/Nieuws/Minder_pessimistisch_over_Nederland
- (2017). *Deltaprogramma 2018*. Deltacommissaris. Opgeroepen op Februari 15, 2018, van <https://www.google.nl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwjY6LDYwafZAhVQzqQKHSBVCiOQFggUAAA&url=https%3A%2F%2Fwww.deltacommissaris.nl%2Fbinaries%2Fdeltacommissaris%2Fdocumenten%2Fpublicaties%2F2017%2F09%2F19%2Fdeltaprogramma-2018-nl-printversie%2FDP2018>
- Diversen. (2017). *Gemaal Mercatorstraat*. Opgeroepen op Mei 10, 2018, van <https://www.facebook.com/gemaalmercator>
- Emma's-Hof. (2012). *Pepperoni*. Emma's Hof, Den Haag. Opgehaald van <http://www.emmashof.nl/photos/view/72157630602818512/2012-07-03+Pepperoni>
- EPA. (2008). *Reducing Urban Heat Islands: Compendium of Strategies*. Opgeroepen op April 30, 2018, van https://www.epa.gov/sites/production/files/2017-05/documents/reducing_urban_heat_islands_ch_1.pdf
- Geene, F. (2016). *De meest gemaakte fouten bij burgerparticipatie*. Opgeroepen op Mei 2, 2018, van nudoorpakken: <http://nudoorpakken.nl/burgerparticipatie/de-meest-gemaakte-fouten-bij-burgerparticipatie/>
- Gemeente Antwerpen. (2017). *Klimaatrobuust Sint-Andries*. Opgeroepen op Mei 1, 2018, van Stadslab2050: <http://stadslab2050.be/klimaatadaptatie/klimaatrobuust-een-verkenning/sint-andries-zet-ambities-voor-klimaatrobuuste-wijk>
- Gemeente Enschede. (2015, februari). Nieuwsbrief Stadsbeek. *Samen de wateroverlast in Pathmos en Stadsveld aanpakken!* Enschede. Opgehaald van <https://www.enschede.nl/sites/default/files/nieuwsbrief-1-stadsbeek-februari-2015.pdf>

- Gemeente Enschede. (2015, Juli). Nieuwsbrief Stadsbeek. Enschede. Opgehaald van <https://www.enschede.nl/sites/default/files/nieuwsbrief-3-stadsbeek-juli-2015.pdf>
- Gemeente Enschede. (2015, december). Nieuwsbrief Stadsbeek. Enschede. Opgehaald van <https://www.enschede.nl/sites/default/files/16665-nieuwsbrief-stadsbeek-nr-5-a4-vs4.pdf>
- Gemeente Enschede. (2016). Stadsbeek Enschede. Enschede. Opgehaald van <https://www.enschede.nl/sites/default/files/Infographic%20Stadsbeek.pdf>
- Gemeente Rotterdam. (2013). *Rotterdamse adaptatie strategie (RAS)*. Rotterdam: Rotterdam Climate initiative. Opgeroepen op Februari 12, 2018, van <http://www.rotterdamclimateinitiative.nl/documents/2015-en-ouder/Documenten/RCI-RAS-2013-NL-LR.pdf>
- Gemeente Rotterdam. (2015). *Handleiding RSPW - Omgevingsmanagement aansluiten en verbinden*. Rotterdam.
- Gemeente Rotterdam. (2015). *Handleiding RSPW - Projectmanagement op zijn Rotterdams*. Rotterdam.
- Gemeente Rotterdam. (2015). *Toolkit participatie bij fysieke projecten*. Rotterdam.
- Gemeente Rotterdam. (2018). *Wijkprofiel 2018*. Opgeroepen op Februari 15, 2018, van [wijkprofiel.rotterdam.nl](http://wijkprofiel.rotterdam.nl/nl/2018/rotterdam)
- Gemeente Zwolle. (2017). *Seringenstraat Klimaatstraat*. Opgeroepen op Mei 7, 2018, van [zwolle.nl](https://www.zwolle.nl/wonen-en-leven/wijken/assendorp/vitaal-assendorp/seringenstraat-klimaatstraat)
- Hekkens, A. (2017, februari 3). *Regenplein Mercatorstraat*. Opgeroepen op mei 10, 2018, van [rainproof.nl](https://www.rainproof.nl/node/669)
- Hekkens, A. (2017). *Regenplein Mercatorstraat*. Amsterdam Rainproof. Opgehaald van <https://www.rainproof.nl/regenplein-mercatorstraat>
- Hove, L. v., Jacobs, C., & Heusinkveld, B. (2014). *Hoe werkt het lokale klimaat in Nederlandse steden en hoe beïnvloedt stedelijke inrichting het lokale klimaat?* Climate proof cities. Opgeroepen op Februari 12, 2018, van <http://edepot.wur.nl/320392>
- Initiatiefrijck Zwolle. (2017). *Inwonersinitiatief Seringenstraat: van wonen op vervuilde grond naar 'klimaatactieve' straat*. Opgeroepen op Mei 7, 2018, van [initiatiefrijck.zwolle.nl](https://initiatiefrijck.zwolle.nl/verhalen/inwonersinitiatief-seringenstraat-seringenstraat-van-wonen-op-vervuilde-grond-naar)
- Instituut maatschappelijke Innovatie. (2013). *Werken aan burger nabijheid*. Ministerie van Binnelandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Opgeroepen op April 30, 2018, van [vng.nl](https://vng.nl/files/vng/20131112_bzk_handreiking_werken-aan-burger-nabijheid-september-20131.pdf)
- Jong, L. d. (2017, oktober 4). *Hoe betrokken inwoners en aarzelende ambtenaren samen een Amsterdams plein realiseren*. Opgeroepen op mei 10, 2018, van [overheidincontact.nl](https://www.overheidincontact.nl/hoe-betrokken-inwoners-en-aarzelende-ambtenaren-samen-amsterdams-plein-realiseren/)
- KNMI. (2017). *Grotere toename lokale neerslag extremen in warmer klimaat*. Opgeroepen op Februari 15, 2018, van KNMI: <https://www.knmi.nl/kennis-en-datacentrum/achtergrond/grotere-toename-lokale-neerslag-extremen-in-warmer-klimaat>
- Ligtvoet, W. (2011). *Een delta in beweging*. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving. Opgehaald van [repository.tudelft.nl](https://repository.tudelft.nl/islandora/object/uuid:0ed3a8ff-0498-4263-b4d9-7998463ac0b7?collection=research)
- Minnen, J. v. (2009). *Wegen naar een klimaatbestendig Nederland*. Bilthoven: Planbureau voor de Leefomgeving. Opgehaald van <https://www.rivm.nl/bibliotheek/rapporten/500078001.pdf>
- Mosterman, A. (2017). *Geveltuintjesdag*. Zwolle. Opgehaald van <https://www.flickr.com/photos/30583083@N05/39446729972/in/album-72157689031511362/>

- Nijhuis, E. (2011). *Hittestress in Rotterdam*. Rotterdam: Gemeente Rotterdam. Opgeroepen op februari 6, 2018, van <http://edepot.wur.nl/174673>
- Regenmortel, T. V. (2016). *Werkzame principes bij de 10 Gouden Gemeenten*. Opgehaald van https://lirias2repo.kuleuven.be/bitstream/handle/123456789/545468/De_gouden_formule.pdf;jsessionid=F38EDD9548E9AC97B562C056819959E5?sequence=1
- Ribberink, M. (2017, Juli 2). *Hitte-onderzoek doen in je eigen stad*. Opgeroepen op April 30, 2018, van weer: <http://www.weer.nl/nieuws/detail/2017-07-02-hitte-onderzoekje-doen-in-je-eigen-stad/>
- Rijkswaterstaat. (2016). *Klimaatadaptatie*. Opgeroepen op Juni 2, 2018, van rwsleefomgeving: <https://www.rwsleefomgeving.nl/onderwerpen/energie-en/thema%27s/klimaatadaptatie/>
- Snoo, M. d. (2016). *Hotspot Regio Rotterdam*. Rotterdam: Gemeente Rotterdam. Opgeroepen op februari 2018, van <http://edepot.wur.nl/326791>
- (2017). *Stadsbeek Enschede*. Gemeente Enschede, Enschede. Opgehaald van <https://agendastad.nl/wp-content/uploads/2015/02/Boekwerk-KAS-stromen-Dr-an-.pdf>
- Stadslab2050. (2017). *Sint-Andries*. Antwerpen. Opgehaald van https://issuu.com/stadslab2050/docs/klimaatrobuust_sint-andries_wandelb
- Stadstuin Emma's Hof. (2011). *Fondesen*. Opgeroepen op April 23, 2018, van emmashof: <http://www.emmashof.nl/paginas/view/27>
- Stadstuin Emma's Hof. (2011). *Van idee tot tuin*. Opgeroepen op April 23, 2018, van emmashof: <http://www.emmashof.nl/paginas/view/57>
- St-Andries*. (sd). Opgeroepen op mei 1, 2018, van sites: <https://sites.google.com/site/antwerpenstadantwerpcity/st-andries-het-zuid>
- Tanis, I. (2017, juni 14). *Ontwerp: Regenwaterelement "de watertrap"*. Opgeroepen op mei 10, 2018, van Buro regen en water: <http://buro-regen-en-water.nl/works/regenwaterelement-watertrap/>
- (2016, december 30). 'Geen zorgen om klimaatprobleem, omdat we er nog geen last van hebben'.
- (2017, Juli 7). *Rotterdams Deltaplan (Grond) Water*. Gemeente Rotterdam. Opgeroepen op Februari 15, 2018
- (2018, Februari 10).
- (2005). *Ruimte van ons allemaal*.
- Waterschap Drents Overijsselse Delta. (2017, September 11). Special: Seringenstraat. *Nieuwsbrief Klimaat Actieve Stad*. Opgeroepen op Mei 7, 2018, van <https://klimaatactieveseringenstraat.files.wordpress.com/2017/12/171109-nieuwsbrief-seringenstraat-totaal.pdf>

Bijlage

Bijlage 1	Format uitwerking referentieprojecten
Bijlage 2	Notities interview [REDACTED]
Bijlage 3	Notities interview [REDACTED]
Bijlage 4	Mailcontact [REDACTED]
Bijlage 5	Resultaten workshop

Bijlage 1 Format uitwerking referentieprojecten

Jaar:

Locatie:

Projectleider(s)/manager(s):

Contact informatie

Mail:

Website:

Korte omschrijving project:

Wat was de aanleiding voor het project?

Wat was het doel van het project?

De inpassing ruimtelijk/technisch	
Welke (fysieke) inpassingen zijn er gedaan?	
Zijn de effecten gemeten en/of gemonitord? Zo ja, hoe zijn deze effecten gemeten en/of gemonitord?	
Wat is het inpassingsniveau? (Huis, straat, wijk, buurt, gemeente, provincie, landelijk)	
Hoe ziet het inpassingsgebied eruit? (Soort gebouwen, omgevingsaspecten)	
Zijn er verschillende assets mee gekoppeld bij het project? (riool, energie, gas, sanering, etc.)	

Beleid/financiering	
Vanuit welk beleid is het besloten om het project uit te voeren?	
Is er een analyse gedaan naar het aantal te bergen m ³ in het gebied? / Was het ontwerp bepalend voor de hoeveelheid berging?	
Zijn inwoners verplichtingen opgelegd? Zo ja, via welke wegen?	
Is er financiering voor de inwoners geweest? Zo ja, waar kwam het geld vandaan?	.
Zijn er (extra) kosten opgelegd bij de inwoners?	
Wat zijn de kosten van project?	
Wat was de realisatietermijn?	

Sociaal	
Met welke (private) partijen is er samengewerkt?	
Heeft de (verwachte) impact van de maatregel invloed op de beslissing om te participeren?	
Zijn de deelnemende personen/partijen een afspiegeling van de doelgroep? Hoe zijn de meningen in kaart gebracht is dit generaliseerbaar voor de doelgroep?	
Hoe zijn de partijen betrokken/bereikt? (gesprekken/producten/methodieken)	
Wat was de invloed van de partij?	
Wat was het belang van de partij?	
Is het project bottom up of top down uitgevoerd?	
Hoe reageerde de partijen op het plan voor het project?	
Hoe reageerde de partijen op het opgeleverde project?	
Wat heeft de partij over de streep getrokken om te participeren in het project?	
Was er weerstand gedurende het project? (inhoudelijk / relatie partijen / gevoel geen invloed) Hoe is er omgegaan met deze weerstand?	
Werden er risico's gezien door de inwoners? Hoe is er omgegaan met deze risico's?	
Welke stappen/fasen zijn er gedurende het project doorlopen?	

Succesfactoren (Deze vragen zitten door alle vragen heen) (factoren zijn producten, methodieken of processen)	
Welke factoren zorgen ervoor dat inwoners zich inzetten voor klimaatadaptatie?	

Bijlage 2 Resultaten Workshop

Titel workshop: Burgerparticipatie volgens de werknemers van Gemeente Rotterdam

Datum 8-5-18

Locatie: "De Rotterdam", [REDACTED], Rotterdam

[REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]

(.x) Betekent meerdere keren hetzelfde antwoord

Wat zien jullie als taak van de gemeente?

- *Stellen van randvoorwaarden en uitgangspunten*
- *Risico's en kansen identificeren*
- *Stakeholders bij elkaar brengen*
- *Faciliteren (van het overleg)*
- *Initiatieven van burger mogelijk maken*
- *Burger vroeg betrekken*
- *Prioriteren*
- *Regie*
- *Coördinatie*
- *Stimuleren*
- *Zorgplicht (schoon/heel/veilig)*
- *Informeren*
- *Algemeen belang kaders stellen/randvoorwaarden (4x)*
- *Zorg voor systeem, leefbaarheid en ruimtelijke ordening*
- *Assets in conditie houden en voorbereiden op de toekomst*
- *Wensen/belangen van alle stakeholders verzamelen*
- *Deel financiering tegemoet komen*

Wat zien jullie als taak van de burger?

- *Kansen in de wijk identificeren*
- *Wensen aangeven → straatniveau (2x)*
- *Ontwerpend meedenken*
- *Meedenken omgeving*
- *Bewustwording*
- *Verantwoordelijkheid nemen (3x)*
- *Eigen assets in goede conditie houden*

Hoe gaat de samenwerking tussen gemeente en burger nu?

- *Niet zo goed, erg top down alleen toetsen*
- *Verschillend veelal nog één richting verkeer*
- *Samenwerking alleen met enthousiastelingen*
- *Veelal top down (de ambtenaar bedenkt het)*

Waarom gaat het wel goed?

- *Steeds meer zicht op leefbaarheid*
- *Wanneer we kaders durven los te laten*
- *Er is steeds vaker samenwerking en aanhoren*
- *De burger wordt mondiger*
- *Inwoners willen meer betrokken worden dus is makkelijker om te informeren en betrekken.*
- *Meeste mensen veel vertrouwen in gemeente*

Waarom gaat het niet goed?

- *Geen energie in een buurt*
- *Geen verantwoordelijkheidsgevoel (2x)*
- *Burgers hebben onvoldoende kennis*
- *Enthousiasme is er wel als ze naar genoeg kennis hebben*
- *Versnipperd*
- *Plannen zijn al af voordat we de holt op gaan*
- *De gemeente stelt te veel kaders, geen beweegruimte*
- *De gemeente spitst aanpak nog onvoldoende toe op type inwoner en omgeving*
- *Conflicten tussen burgers onderling*

Hoe zie je dat je samenwerking kan verbeteren?

- *Vertrouwen in kennis en kunde van de burger*
- *Insteken vanuit leefbaarheid en aantrekkelijkheid van hun eigen straat.*
- *Brief dan de gemeente inzetten*
- *Subsidiëren en bekendmaken*
- *Kaders durven los te laten*
- *Al onze agendapunten beter bundelen richting inwoner*
- *Initiatiefnemers en actievelingen vinden.*
- *Aan stellen van kwartiermakers → Ophalen van alle wensen verschillende stakeholders (2X)*

Waarom zou je deze samenwerking niet kunnen verbeteren?

- *Mensen die overlast hebben, hebben weerstand die moeilijk te overwinnen is*
- *Te veel kaders waaraan moet worden voldaan, uiteindelijke plannen kunnen niet voldoen aan wensen*
- *Onvoldoende vertrouwen in inwoners*

Bijlage 3 Notities Interview [REDACTED]

Notities interview [REDACTED], 22-3-18

Meer groen zorgt voor betere luchtkwaliteit

Project is op wijkniveau uitgevoerd

Uitgevoerde fasen:

1. Experts brengen problemen in de buurt in kaart
2. Lokaal, actieve organisaties en mensen betrekken
3. Ontwerpsessies
 - a. Hoe zit klimaatadaptatie in het dagelijks leven?
 - i. Waar zie je water
 - ii. Waar zie je groen
 - iii. Waar spelen kinderen
 - b. Beslissen aan welke ideeën wordt gewerkt
4. Groepen werken idee uit
 - a. Verschillende zaken koppelen
5. Bezoeken Rotterdam als referentie stad
6. Inpassen kleine interventies
 - a. Mensen reageren hierop en worden betrokken
 - b. Leren op het gebied van beleid wat wel en niet kan
7. Opstellen actieplan voor de wijk met alle betrokkenen

Luister naar wat de wijk wil

Er was weinig weerstand bij het project, mensen waren veelal positief over het onderwerp

Geld vanuit Eu en gemeenten Antwerpen

(er was alleen geld voor het proces niet voor de inpassingen, dit is met geld van de EU gerealiseerd)

Mensen zijn betrokken via verschillende wegen

- Flyers en kranten
- Inpassingen in de wijk
- Inzetten van actieve gebiedsnetwerker

Het blijkt lastig om alle groepen te benaderen

Het is belangrijk om intern met alle afdelingen samen te werken en dingen af te stemmen

Luister echt naar wat de burgers te zeggen hebben en werk vanaf de eerste fase samen tot in alle fasen erna

Het kost veel tijd om vertrouwen op te bouwen.

Bijlage 4 Notities Interview [REDACTED]

Notities Interview, [REDACTED]

24-4-18

Mensen zijn trots op eigen grond en willen die verdedigen.

Openbare ruimte inzetten om de marktwaarde te versterken (voorbeeld van de stedenbouw Barcelona)

Dan gaan de huizen ook mee

*Doe wat in de openbare ruimte om zo de koppeling te maken met privaat terrein
Afkoppelen in de openbare ruimte*

Vb. Wadi openbare ruimte met aansluiting tot perceel

Waterschade = geld

Preventie van de schade (Commerciële koppeling)

Wie wilt er in huis wonen als die weet dat souterrain onder water staat

Zoek de echte problemen op, wat speelt er lokaal?

Elk huis heeft eigen probleem en denkwijze

Kijk naar de wensen van inwoners en hun verhaal

Niet generiek maar lokaal

Zet een placemaker/gebiedsnetwerker in (net als Sint Andries)

Deel vanaf begin kennis, maar leg niks op

Flexibel inhaken op wensen particulier

Nu al in actie komen, niet wachten op verandering in openbare ruimte

Maak het simpel voor de inwoners(toolbox inzetten)

Zorg wel voor een rapport en vertaal dat naar de tuin om te laten zien wat wel en niet kan op het gebied van klimaatadaptie

→ Rapport inzetten als praatmateriaal

Bottom up uitvoeren (nederig opstellen)

Vb. Zo kan je het aanpakken. (i.p.v. Zo gaan we het doen)

Laat zien wat groen doet

Neem voorbeelden mee of spreek iemand op groene locatie

Daadkracht, projecten moeten niet te lang duren

Bijlage 5 Mailcontact [REDACTED]

[REDACTED], 23-4-18

Beste,

Om te beginnen wat hebben jullie een ontzettend gaaf project in de [REDACTED] uitgevoerd!

Mijn naam is [REDACTED] en ik ben student Watermanagement. Momenteel ben ik bezig met afstuderen bij Gemeente Rotterdam.

Bij de gemeente doe ik onderzoek naar hoe inwoners bij klimaatadaptatie betrokken kunnen worden. Dit doe ik door referentieprojecten te analyseren en hiervan te leren.

Het project klimaat actieve [REDACTED] is een van de projecten die ik analyseer. Via jullie website heb ik al veel informatie verzameld.

Nu heb ik nog enkele vragen die ik graag beantwoord zou willen hebben. Deze gaan over participatie, weerstand, risico's en kosten voor inwoners.

Ik zou jullie willen vragen of iemand bereid is om mijn vragen te beantwoorden. Om zo nog de laatste onduidelijkheden voor mij toe te lichten. Dit kan zowel via de mail als telefonisch.

Graag hoor ik of dit mogelijk is.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED],

Dank! Super dat je hier onderzoek naar doet. Ja hoor stel gerust je vragen. Handigste is per mail.

Groetjes,

[REDACTED]

[REDACTED],

Bedankt voor u bericht!

Fijn dat ik vragen mag stellen over de het project in de [REDACTED].

Zoals aangegeven heb ik al veel informatie via o.a. jullie website verzameld.

De volgende vragen bleven echter voor mij enigszins onduidelijk en hier zou ik graag meer over willen weten.

Wat was de voornaamste reden voor inwoners om deel te nemen in het project?

Hoe zijn de inwoners/partijen betrokken?

Was er weerstand van inwoners? Zo ja, hoe is hier mee omgegaan?

Werden er risico's gezien door inwoners?

Zijn er berekeningen gedaan voor de hoeveelheid waterberging in de wijk? Bijvoorbeeld er moest 30m³ geborgen worden en daarvoor zijn 75 infiltratiekratten aangelegd. Of was alle waterberging gewoon mooi meegenomen.

Hopelijk kunt u mij helpen door het beantwoorden van de vragen. Als iets onduidelijk is hoor ik dat graag.

Alvast hartelijk dank voor uw reactie.

Met vriendelijke groet,

■■■■■■■■■■

■■■■■■■■■■

Zie onderstaande de antwoorden. Mocht je meer willen weten laat gerust weten.

Groet

■■■■■■■■■■

Wat was de voornaamste reden voor inwoners om deel te nemen in het project?

Het groene gevoel dichterbij huis krijgen. We even sinds de geveltuintjes denk ik meer op straat, doordat het een fijnere leefomgeving is geworden.

Hoe zijn de inwoners/partijen betrokken?

Door een loting voor een gratis geveltuintje. Daarmee betrokken we niet alleen de winnaar, maar op de aanlegdag werd door ■■■■■■ uitgelegd aan de gehele straat hoe je een geveltuintje aanlegt. Ook het resultaat was direct zichtbaar. Vandaaruit hebben we een geveltuintjes aanlegdag georganiseerd

Was er weerstand van inwoners? Zo ja, hoe is hier mee omgegaan?

Niet of nauwelijks. Er waren 2 gezinnen die problemen hadden met idee dat gehandicapten en kinderwagens er lastiger langs kunnen op de stoep. We hebben er voor gekozen hen niet te dwingen mee te doen. 1 gezin is later alsnog mee gaan doen, omdat we de argumenten nog eens op rij hebben gezet die overigens ook te vinden is op gemeente website

Werden er risico's gezien door inwoners?

Buiten vorige punt niet.

Zijn er berekeningen gedaan voor de hoeveelheid waterberging in de wijk? Bijvoorbeeld er moest 30m³ geborgen worden en daarvoor zijn 75 infiltratiekratten aangelegd. Of was alle waterberging gewoon mooi meegenomen.

■■■■■■■■■■

Bedankt voor de informatie!

Ik weet zo voldoende.

Met vriendelijke groet,

■■■■■■■■■■